

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Hampus Ekelund

Direktkrav vid ansvars- och rättsskyddsförsäkring

LAGM01 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Eva Lindell-Frantz

Termin för examen: HT 2014

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Metod och material	7
1.4 Avgränsningar	9
1.5 Forskningsläge	9
1.6 Terminologi	10
1.7 Disposition	10
2 VIKTIGA FÖRKUNSKAPER OCH UTGÅNGSPUNKTER	12
2.1 Grundläggande om försäkringsavtalet	12
2.2 Principen om avtalets subjektiva begränsning	14
2.3 Tredjemansavtal	14
3 ANSVARFÖRSÄKRING	16
3.1 Ansvarsförsäkringens konstruktion och funktion	16
3.1.1 Allmänt	16
3.1.2 Försäkringsskyddets omfattning	16
3.1.3 Förhållandet mellan ansvarsförsäkringen och skadeståndsrättsliga regler	18
3.2 Direktkrav vid ansvarsförsäkring	20
3.2.1 Direktkravsreglerna i FAL	20
3.2.2 Direktkrav vid obligatorisk ansvarsförsäkring	21
3.2.3 Direktkrav när den försäkrade inte själv kan betala	23
3.2.4 Försäkringsbolagets subsidiära ersättningsansvar	25
3.2.5 Regler rörande utbetalning av försäkringsersättning	28
3.3 Reglernas bakomliggande syften	29
3.4 Särskilda aspekter på direktkravsrätten	30

3.4.1	Härledd eller självständig direktkravs rätt	30
3.4.2	Subrogerad direktkravs rätt	32
3.5	Försäkringsbolagens invändningsrätt vid direktkrav	33
3.5.1	Inledning	33
3.5.2	Skadeståndsrättsliga invändningar	33
3.5.3	Försäkringsrättsliga invändningar	34
3.5.4	Preskriptionsinvändningar	36
3.6	Sammanfattning och analys	37
3.6.1	Allmänt om direktkravs rätten	37
3.6.2	Försäkringsbolagets invändningsrätt	38
4	RÄTTSSKYDDSFÖRSÄKRING	41
4.1	Rättsskyddsförsäkringens konstruktion och funktion	41
4.2	Direktkrav vid rättsskyddsförsäkring	43
4.3	Sammanfattning och analys	45
4.3.1	Allmänt om direktkravs rätten	45
4.3.2	Försäkringsbolagets invändningsrätt	48
5	ENKÄTUNDERSÖKNING	51
5.1	Ansvarsförsäkring	51
5.2	Rättsskyddsförsäkring	52
5.3	Sammanfattning och kommentarer	53
6	AVSLUTANDE DISKUSSION OCH SLUTSATSER	56
6.1	Utvärdering av FAL:s regler om direktkrav	56
6.2	Kan tredjemansutfästelser intolkas i avtal om ansvarsförsäkring?	59
6.3	Slutsatser	61
	BILAGA A (ENKÄT)	64
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	65
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	69

Summary

In accordance with the doctrine of privity of contract, a contract can only confer rights and impose obligations on the contracting parties and only they can seek enforcement of the contract. With regard to liability insurance this means that the injured party must present his or her claim to the insured tortfeasor who then in turn may or may not choose to utilise the insurance. The primary purpose of the liability insurance is to protect the insured against the consequences of damage liability. However, indirectly the insurance also benefits the injured party since the possibility of receiving compensation won't depend on the economic means of the tortfeasor. In some circumstances the Swedish Insurance Contracts Act permits the injured party to present a claim for compensation from the liability insurance directly to the insurance company. Such direct action is only permitted in specific circumstances, e.g. when the insured is obligated by law to have liability insurance, when the insured is bankrupt or under public debt renegotiation and when the insured is a dissolved legal entity. These rules can be said to illustrate the legislative ambition of emphasising the reparative function of damages, especially when the liability insurance represents the only possibility for the injured party to recover damages.

The primary purpose of the legal expenses insurance is to cover costs, e.g. legal counsel fees, of legal action brought by or against the insured. Indirectly, however, the insurance also serves as security for the counsel's claim for compensation, the opponents claim for litigation costs etc. With regard to legal expenses insurance the doctrine of privity of contract states that only the insured has legal standing to demand compensation under the insurance agreement. In practice, however, the Swedish Supreme Court has established that a contract of legal expenses insurance is in fact a third party agreement in favour of both the insured and the counsel. The counsel therefore has an independent right to compensation from the insurance.

This essay examines and evaluates the Swedish rules regarding direct action under the liability and legal expenses insurance. The study concludes that legislative reform is needed if the current rules should fulfil their intended purposes. Moreover the tendency of emphasising the interests of the injured party ought to warrant further expansions of the right to direct action against liability insurers, especially when the claimant is the weaker party. However, to create different rules based on the identity and strength of a third party, in a regulatory system otherwise based on the identity of the policyholder, would be seemingly difficult. Therefore the only feasible solution may be to give injured parties a general right to direct action against the insurers. The implementation of such rules should nevertheless be preceded by a thorough analysis of its consequences for the workings of the insurance companies in order to avoid a surge in insurance premiums which might have a negative effect on the spreading of liability insurance coverage in Sweden.

Sammanfattning

I enlighet med principen om avtalets subjektiva begränsning kan ett avtal endast tillskapa rättigheter och skyldigheter för avtalsparterna och det är endast de som kan göra avtalet gällande. Vid ansvarsförsäkring innebär detta att den skadelidande måste rikta sitt skadeståndsanspråk mot den försäkrade skadevållaren som sedan själv har att ta ställning till om försäkringen ska utnyttjas eller inte. Ansvarsförsäkringen syftar primärt till att skydda den försäkrade mot konsekvenserna av skadeståndsansvar. Indirekt skyddar försäkringen emellertid även den skadelidandes intressen då möjligheten att få ersättning inte blir beroende av skadevållarens ekonomi. Under vissa förutsättningar tillåter FAL den skadelidande att rikta sitt krav på ersättning ur ansvarsförsäkringen direkt mot försäkringsbolaget. Sådan direktkravs rätt föreligger endast under specifika förutsättningar, t.ex. när den försäkrade enligt lag är skyldig att ha ansvarsförsäkring, när den försäkrade är i konkurs eller står under offentligt ackord och när den försäkrade är en upplöst juridisk person. Reglerna kan sägas illustrera lagstiftarens ambition att betona skadeståndets reparativa funktion, särskilt när ansvarsförsäkringen utgör den enda möjligheten för den skadelidande att få ersättning för sin skada.

Rättsskyddsförsäkringen syftar primärt till att skydda den försäkrade mot kostnader, exempelvis för ombudsarvode, som uppkommer om denne blir part i en tvist. Indirekt utgör försäkringen emellertid även en säkerhet för ombudets fordran på arvode, motpartens fordran på ersättning för rättegångskostnader osv. Vid rättsskyddsförsäkring innebär principen om avtalets subjektiva begränsning att endast den försäkrade har rätt att kräva ersättning enligt försäkringsavtalet. I rättspraxis har HD dock fastslagit att avtalet om rättsskyddsförsäkring ska anses utgöra ett tredjemansavtal till förmån för såväl den försäkrade som för dennes ombud. Mot bakgrund av detta har ombudet en självständig rätt till försäkringsersättningen.

Uppsatsen syftar till att undersöka och utvärdera de svenska reglerna om direktkravs rätt vid ansvars- respektive rättsskyddsförsäkring. Slutsatsen blir att de nu gällande direktkravsreglerna i FAL bör reformeras för att uppfylla sina bakomliggande rättspolitiska syften. Därutöver synes utvecklingen mot större fokus på den skadelidandes intressen, i synnerhet när denne är den svagare parten, kunna motivera ytterligare utvidgning av direktkravs rätten vid ansvarsförsäkring. Att utforma olika regler vars tillämplighet är beroende av den skadelidandes identitet och styrkeförhållandena i det enskilda fallet, inom ramen för ett regelsystem som i övrigt bygger på försäkringstagarens identitet, torde vara förenat med avsevärda svårigheter. Sannolikt är därför den enda framkomliga vägen att införa generell direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring. Införandet av en sådan rätt bör emellertid föregås av en grundlig utredning avseende dess inverkan på försäkringsbolagens verksamhet i syfte att undvika premiehöjningar vilka i sin tur riskerar att minska ansvarsförsäkringens utbredning i Sverige.

Förord

Färdigställandet av denna examensuppsats markerar slutet på 4,5 års juridikstudier. Tiden på juristprogrammet har varit både intressant och utmanande men nu ser jag med förväntan fram emot att komma ut i arbetslivet.

Flertalet personer förtjänar att särskilt omnämnas. Först av allt vill jag tacka min handledare Eva Lindell-Frantz för allt stöd, all uppmuntran och alla intressanta diskussioner under terminens gång. Jag vill även tacka min gode vän Anders Svensson som hjälpt till med korrekturläsning och lämnat värdefulla synpunkter på uppsatsen.

Sist men absolut inte minst vill jag tacka min familj som alltid har stöttat och uppmuntrat mig, inte minst under studietiden. Ett särskilt tack riktas till min kära sambo Josefin Ahlström som har stått ut med mig och mitt eviga pluggande på daglig basis under 4,5 år och alltid funnits där för mig. Utan er hade jag aldrig varit där jag är idag.

Lund i januari 2015

Hampus Ekelund

Förkortningar

AL	Atomansvarighetslag (1968:45)
CSN	Centrala Studiestödsnämnden
Ds	Departementsserien
FAL	Försäkringsavtalslag (2005:104)
FMF	Fastighetsmäklarförordning (2011:668)
FML	Fastighetsmäklarlag (2011:666)
FFL	Lag (2005:405) om försäkringsförmedling
FFF	Förordning (2005:411) om försäkringsförmedling
FRL	Försäkringsrörelselag (2010:2043)
FörmRL	Förmånsrättslag (1970:979)
GFAL	Lagen (1927:77) om försäkringsavtal
HD	Högsta domstolen
JustR	Justitieråd
KomL	Kommissionslag (2009:865)
LFR	Lag (1996:764) om företagsrekonstruktion
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsform (1974:152)
SDR	Särskilda dragningsrätter
SOU	Statens offentliga utredning
VPL	Lag (1991:981) om värdepappersrörelse

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Jag har under tre somrar arbetat med ansvars- och rättsskyddsförsäkring hos Länsförsäkringar Skåne i Helsingborg. Ansvars- och rättsskyddsförsäkringen ingår i alla hemförsäkringar och i den absoluta majoriteten av alla företagsförsäkringar.¹

Försäkringar syftar i allmänhet till att ersätta den försäkrade vid olika fysiska skador, t.ex. egendomsskador med anledning av brand, vattenutströmning eller liknande. Från detta mönster avviker såväl ansvarsförsäkringen som rättsskyddsförsäkringen.² Ansvarsförsäkringen syftar primärt till att skydda den försäkrade mot skadeståndsansvar. Ansvarsförsäkringen brukar dock sägas ha dubbla skyddssyften i och med att den även förbättrar den skadelidandes möjligheter att få sin skada ersatt.³ Rättsskyddsförsäkringen aktualiseras när den försäkrade anlitar ombud med anledning av tvist och ersätter dennes rättegångskostnader. På samma sätt som för den skadelidande vid ansvarsförsäkring utgör rättsskyddsförsäkringen en säkerhet för den försäkrades ombud avseende dennes fordran på arvode.⁴

Varken ett skadeståndsanspråk eller ett ombuds fordran på ersättning torde falla under begreppet ”skada” i vardagligt språkbruk. Ansvarsförsäkringen och rättsskyddsförsäkringen har vidare den likheten att den försäkrades fordran på ersättning uppkommer med anledning av anspråk från tredje man. Tredje man har emellertid, som utgångspunkt, ingen rätt att åberopa försäkringsavtalet direkt gentemot försäkringsbolaget. Rätten till försäkringsersättning följer av avtalet mellan försäkringstagaren och försäkringsbolaget och enligt principen om avtalets subjektiva begränsning är det bara parterna som kan göra avtalet gällande. Vid såväl ansvars- som rättsskyddsförsäkring förekommer dock avsteg från nämnda princip vilket innebär att skadelidande respektive ombud, under olika omständigheter, har direktkravs rätt, dvs. rätt att rikta talan grundad på försäkringsavtalet direkt mot försäkringsbolaget med förbigående av sin egentliga gäldenär.⁵

¹ Se Bengtsson: *Ansvarsförsäkringen och rättspolitik*, s. 59 samt prop. 1996/97:9 s. 83 och s. 86 ff.

² Bengtsson: *Försäkringsrätt*, s. 11 ff.

³ Dennerståhl: *Ansvarsförsäkring för företag*, s. 9.

⁴ Se NJA 1996 s. 400 samt NJA 2000 s. 48.

⁵ Se t.ex. NJA 1996 s. 400 samt 9 kap. 7 § FAL.

1.2 Syfte och frågeställningar

En generell direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring förespråkades av försäkringsrättskommittén inför införandet av 2005 års FAL.

Direktkravsreglerna i den färdiga lagstiftningsprodukten kom emellertid att bli betydligt mer inskränkta än så.

I förevarande arbete ska undersökas vilka hänsyn och ändamål som har ansetts motivera direktkravs rätt inom svensk försäkrings rätt. Uppsatsen är tänkt att utmytna i ett de lege ferenda-resonemang och därmed också en utvärdering av den svenska regleringen och dess för- respektive nackdelar, huvudsakligen ur ett rättspolitiskt perspektiv. Huvudfokus i denna del av uppsatsen blir huruvida svensk rätt borde överge den nuvarande hållningen och istället införa en utökad, eller till och med generell, direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring. För att möjliggöra en utvärdering av gällande rätt är det nödvändigt att först utreda förutsättningarna för direktkrav vid ansvars- respektive rättsskyddsförsäkring på ett utförligt sätt. Frågan om direktkravs rättens utformning kan vidare inte betraktas som en isolerad frågeställning utan måste ställas i relation till andra samhällsliga intressen. För att möjliggöra en analys av ansvars- och rättsskyddsförsäkringens betydelse i en samhällslig kontext är det följaktligen nödvändigt att även beakta aspekter såsom försäkringarnas gängse omfattning, direktkravsreglernas inverkan på försäkringsbolagens verksamhet och ansvarsförsäkringens förhållande till de skadeståndsrättsliga reglerna.

Valet av inriktning kan motiveras av flera skäl, bl.a. ansvars- och rättsskyddsförsäkringens praktiska betydelse särskilt mot bakgrund av dess stora utbredning bland både företag och privatpersoner i Sverige. Utmärkande för försäkringsbranschen är vidare att den är processintensiv och att i stort sett alla tvister avgörs av allmän domstol då försäkringsvillkoren vanligen inte innehåller skiljeklausuler. Det har på senare år kommit ett antal HD-avgöranden rörande direktkrav vid ansvarsförsäkring vilket naturligtvis bidrar till att skänka ämnet aktualitet. Utöver den direktkravs rätt som följer av FAL har HD bl.a. tillåtit direktkrav vid rättsskyddsförsäkring samt uttalat sig om särskilda aspekter på direktkravs rätten i ansvarsförsäkringssammanhang.

De frågeställningar som ska besvaras kan konkretiseras enligt följande:

- Under vilka förutsättningar tillåts direktkrav vid ansvars- respektive rättsskyddsförsäkring?
- Vilka rättspolitiska överväganden ligger bakom reglerna om direktkrav vid ansvarsförsäkring?
- Är den nuvarande ordningen ägnad att tillgodose sina bakomliggande syften?
- Borde generell direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring införas i FAL?

1.3 Metod och material

Vid arbetet med denna examensuppsats har den huvudsakliga metoden varit den rättsdogmatiska. Denna metod innefattar klarläggande och analys av innehållet i gällande rätt med utgångspunkt i rättskällorna.⁶ Med rättskällor avses rättsregler, i form av författningsregler och allmänna rättsgrundsatser, samt förarbeten, rättspraxis och doktrin.⁷ I den mån tvingande författningsregler saknas spelar försäkringsvillkoren en väsentlig roll inom försäkringsrätten. Villkoren är vanligen standardiserade och utformas av respektive försäkringsbolag.⁸

Rättskällornas dignitet och inbördes hierarki följer av rättskälleläran som klargör vilka källor som tillmäts betydelse som rättskällor samt den inbördes hierarkin dem emellan. Den hierarkiska klassificeringen syftar bl.a. till att i förekommande fall reda ut vilken av två kolliderande rättskällor som ska äga företräde framför den andra.⁹ Den som tillämpar eller utreder gällande rätt är följaktligen medveten om att vissa rättskällor är sådana att de ska beaktas, andra bör beaktas och slutligen finns en kategori som kan beaktas.¹⁰ Till de rättskällor som ska beaktas hör främst författningarna.¹¹ Även lagförarbeten och rättspraxis utgör en del av gällande rätt, däremot torde det inte föreligga något absolut krav på åtlydnad.¹² Den gängse uppfattningen torde dock vara att förarbetsuttalanden bör beaktas och att det krävs starka skäl för att avvika från ett klart och tydligt prejudikat från HD.

Juridisk doktrin, slutligen, tillhör den kategori av rättskällor som kan beaktas. Vilket rättskällevärde ett doktrinuttalande kan tillmätas varierar av naturliga skäl från fall till fall vilket förutsätter en källkritisk hållning i förhållande till materialet. Vissa författare respektive standardverk är så pass etablerade att de kan betraktas som en del av gällande rätt i den meningen att deras åsikter regelmässigt beaktas av domstolarna i den dömande verksamheten.¹³ Som exempel på sådana verk inom försäkringsrätten kan nämnas Jan Hellners *Försäkringsrätt* (2 upplagan, 1965) samt, avseende tiden efter tillkomsten av nya FAL, Bertil Bengtssons *Försäkringsavtalsrätt* (2 upplagan, 2010).

En viktig informationskälla inom försäkringsrätten är naturligtvis de individuella försäkringsavtalen. I denna uppsats används Länsförsäkringar Skånes villkor V 965:7 (entreprenadförsäkring) samt H 14 (hemförsäkring) som exempelvillkor. Villkoren för ansvars- respektive rättsskyddsförsäkring

⁶ Korling & Zamboni: *Juridisk metodlära*, s. 21 ff.

⁷ Dahlman: *Rätt och rättfärdigande*, s. 21 f.

⁸ Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*, s. 26.

⁹ Dahlman: *Rätt och rättfärdigande*, s. 24.

¹⁰ Peczenik, Aleksander: *Juridikens metodproblem*, s. 48 f.

¹¹ Domstolar har emellertid i särskilda undantagsfall möjlighet att underlåta att tillämpa en lagregel inom ramen för sin lagprövningsrätt enligt 11 kap. 14 § RF.

¹² Peczenik, Aleksander: *Juridikens metodproblem*, s. 48 f.

¹³ Jfr Sandgren: *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 32, se även Lehrberg: *Praktisk juridisk metod*, s. 113 f.

kan skilja sig åt mellan de olika försäkringsbolagen.¹⁴ Att skillnader kan förekomma innebär att exempelvillkoren inte med säkerhet kan läggas till grund för några generella slutsatser rörande omfattningen hos ansvars- och rättsskyddsförsäkringar på den svenska marknaden. Inom ramen för förevarande arbete saknas dock utrymme för att beakta alla, eller ens ett flertal, olika bolags villkor. Tanken är istället att de valda försäkringsvillkoren ska tjäna som pedagogiska exempel vartill hänvisning kan ske för att underlätta förståelsen av reglerna i FAL.

För att öka djupet i analysen och de lege ferenda-delen av uppsatsen anläggs ett rättspolitiskt perspektiv. Med rättspolitisk metod avses här att rättsreglerna analyseras och utvärderas med utgångspunkt i sitt tilltänkta ändamål och sin samhälleliga betydelse. Utvärderingen avser alltså i första ledet att utröna lagstiftarens respektive HD:s avsikt med en viss reglering för att sedan i andra ledet undersöka måluppfyllelsen.

I viss begränsad utsträckning ska även rättsekonomiska implikationer beaktas. Rättsekonomiska överväganden kan ligga till grund för införandet av en rättsregel och bör således beaktas inom ramen för en rättspolitisk analys. Det rättsekonomiska perspektivet har en deskriptiv del som bl.a. inriktar sig på att beskriva den ekonomiska rationaliteten bakom lösningar på olika rättsliga problem och analysera rättsreglernas påverkan på den ekonomiska effektiviteten i samhället. Rättsekonomi har därutöver en normativ del som inriktar sig på hur rätten bör utformas för att den ekonomiska effektiviteten ska främjas i så stor utsträckning som möjligt.¹⁵ Såsom flertalet andra breda analysmetoder bygger de rättsekonomiska teorierna i inte obetydlig mån på rationaliseringar. Mot bakgrund härav är det naturligt att inte låta rättsekonomiska argument ensamt avgöra lagstiftningens utformning.¹⁶

Under arbetets gång har vissa frågeställningar uppkommit på vilka svar varken står att finna i lag, förarbeten eller doktrin. Det rör sig främst om frågor av mer praktisk natur bl.a. rörande försäkringsbolagens syn på direktkravsreglerna och tillämpade rutiner för utbetalning av försäkringsersättning under ansvars- och rättsskyddsförsäkringen. Då det inte varit möjligt att genomföra en fullskalig empirisk undersökning inom ramen för detta arbete har jag istället sammanställt en kort enkät som skickats till fem av landets försäkringsbolag. Syftet härmed har varit dels att få vägledning beträffande de frågeställningar som uppkommit, dels att inkludera praktiskt verksamma skadereglerares erfarenheter och synpunkter i uppsatsen. Enkätsvaren kan dock, mot bakgrund av undersökningens begränsade omfattning, inte betraktas som empiriskt underlag utan snarare som värdefull input från yrkesmänniskor vars praktiska arbete påverkas av de frågor och problem som behandlas i uppsatsen.¹⁷ Enkäten har besvarats

¹⁴ Vad gäller rättsskyddsförsäkringen torde bolagens villkor dock vara i stora drag överensstämmande. Se prop. 1996/97:9 s.84.

¹⁵ Dahlman m.fl: *Rättsekonomi*, s. 70.

¹⁶ Dahlman m.fl: *Rättsekonomi*, s. 212 ff.

¹⁷ Jfr Sandgren: *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 42.

av anställda hos tre av de fem tillfrågade bolagen, nämligen Folksam, If Skadeförsäkring och Länsförsäkringar Skåne. Den sammanställning av svaren som finns i kapitel 5.1 och 5.2 har tillställts svarspersonerna hos respektive bolag för godkännande. Slutligen bör betonas att de åsikter och ståndpunkter som kommer till uttryck i enkätsvaren är svarspersonernas egna och därmed inte nödvändigtvis ger uttryck för respektive försäkringsbolags officiella hållning.

1.4 Avgränsningar

I förevarande arbete studeras direktkrav vid individuell skadeförsäkring, mer specifikt vid ansvars- och rättsskyddsförsäkring, medan motsvarande frågor rörande personförsäkring och gruppförsäkring utelämnas. I viss mån behandlas även direktkravs rätt enligt speciallagstiftning men någon komplett undersökning av de lagar och förordningar enligt vilka sådan rätt föreligger åsyftas inte. Rätt till direktkrav vid ansvarsförsäkring föreligger i vissa situationer enligt lag men man kan även tänka sig en sådan rätt grundad på individuella försäkringsvillkor. De förra men inte de senare fallen behandlas djupgående i uppsatsen.

Direktkrav vid ansvarsförsäkring tillåts enligt 9 kap. 7 § st. 1 p. 1 FAL vid obligatorisk ansvarsförsäkring. Ansvarsförsäkringsplikt i sin tur föreligger inom en rad olika områden, enligt en rad olika författningar. Sådana områden respektive författningar omnämns endast i exemplifierande syfte och uppsatsen gör inte anspråk på att vara fullständig i detta hänseende.

Slutligen poängteras att ansvarsförsäkringar, framförallt på företagssidan, förekommer såsom allmänna respektive special- eller tilläggsförsäkringar.¹⁸ I det nedanstående ska fokus främst riktas mot de allmänna ansvars- och rättsskyddsförsäkringarna medan special- och tilläggsvarianterna endast behandlas i begränsad utsträckning.

1.5 Forskningsläge

Direktkrav vid ansvarsförsäkring har behandlats av Jessica van der Sluijs i en doktorsavhandling från 2006.¹⁹ Ämnet för avhandlingen inskränker sig till just direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring och behandlar inte motsvarande frågor rörande rättsskyddsförsäkringen. Arbetet har vidare ett betydande komparativt inslag där jämförelse sker främst med dansk, norsk och finsk rätt. Därutöver sker i stor utsträckning jämförelser mellan reglerna i 2005 års FAL och de i GFAL. Direktkrav vid såväl ansvars- som

¹⁸ Dennerståhl: *Ansvarsförsäkring för företag*, s. 15 samt s. 63 ff. Som exempel på sådana särskilda tilläggsansvarsförsäkringar kan nämnas ansvarsförsäkring för byggherre, entreprenörsansvarsförsäkring, miljöansvarsförsäkring samt ansvarsförsäkring för ren förmögenhetsskada.

¹⁹ van der Sluijs: *Direktkravs rätt*

rättsskyddsförsäkring behandlas även av Laila Zackariasson i en doktorsavhandling från 1999.²⁰ Avhandlingens fokus är emellertid inte primärt direktkrav inom försäkringsrätten utan direktkrav och hopp i kontraktskedjan i allmänhet. Vidare har rättsläget förändrats väsentligt sedan 1999, inte minst avseende direktkrav vid ansvarsförsäkring i och med införandet av den nya FAL 2005.

1.6 Terminologi

I svensk rätt finns ingen enhetlig definition av begreppen direktkrav och direktkravs rätt.²¹ Den skadelidandes direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring definieras i FAL såsom en rätt att ”rikta krav direkt mot försäkringsbolaget på ersättning enligt försäkringsavtalet [...]”.²² Vid rättsskyddsförsäkring har tredje mans direktkravs rätt gentemot försäkringsbolaget fastslagits i rättspraxis genom att försäkringsavtalet tolkningsvis har utfyllts till att innefatta ett åtagande till förmån för tredje man. I litteraturen synes vissa författare utgå från att det inte rör sig om direktkravs rätt när borgenärens rätt vilar på ett tredjemansavtal eller någon annan etablerad rättsfigur.²³ Synsättet tar av allt att döma fasta på att tredje mans rätt vid tredjemansavtal grundar sig på parternas gemensamma vilja medan ”direktkravs rätten” är en självständig rätt för tredje man som föreligger oberoende av kontrakt. Tredje mans krav rätt utgör emellertid, oavsett vilken grund den vilar på, ett avsteg från principen om avtalets subjektiva begränsning. I båda fallen blir vidare partsställningen densamma och, än viktigare, de båda rättsliga instituten fyller samma syfte.²⁴ Därutöver kan nämnas att såväl HD som vissa författare använder termen direktkrav även beträffande krav grundade på avtal till förmån för tredje man.²⁵ I den fortsatta framställningen kommer tredje mans rätt att rikta krav mot försäkringsbolaget således att benämnas direktkravs rätt, oberoende av om den vilar på tredjemansavtal eller på författning.

1.7 Disposition

Efter den inledande introduktion till ämnet som nu givits i kapitel 1 följer i kapitel 2 en relativt kortfattad presentation av några viktiga förkunskaper och utgångspunkter för den vidare redogörelsen respektive analysen. Kapitlet innehåller en översiktlig presentation av försäkringsavtalsrätten, principen om avtalets subjektiva begränsning samt tredjemansavtal.

²⁰ Zackariasson: *Direktkrav*

²¹ van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 64.

²² Se 9 kap. 7 § st. 1 FAL.

²³ Se t.ex. van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 65, och Zackariasson: *Direktkrav*, s. 31 f samt s. 38.

²⁴ Jfr Johansson: *Direktkrav i senare tids rättstillämpning*, s. 294.

²⁵ Se t.ex. NJA 2000 s. 48 och NJA 2009 s. 355 samt Lindell-Frantz: *Recension av van der Sluijs*, s. 956 f och Nydrén: *Skadelidandes rätt till försäkrings ersättning*, s.592.

Kapitel 3 behandlar ansvarsförsäkring och de lagregler som finns rörande direktkrav vid sådan försäkring. Kapitlet innefattar en utförlig undersökning av förutsättningarna för direktkravs rätt enligt FAL. Därutöver behandlas bl.a. särskilda aspekter på direktkravs rätten som prövats av HD, de rättspolitiska skälen bakom direktkravs reglernas utformning samt försäkringsbolagens möjligheter att framställa invändningar mot en direktkravs berättigad skadelidande. I avsnitt 3.6 sammanfattas och analyseras det som presenterats tidigare i kapitlet.

Kapitel 4 behandlar rättsskyddsförsäkring och de förutsättningar för direktkravs rätt mot sådan försäkring som HD fastslagit i rättspraxis. Direktkravs rätten vid rättsskyddsförsäkring är inte författningsreglerad och rättspraxis har i dagsläget endast behandlat vissa särskilda aspekter på förhållandet mellan ombudet respektive motparten och försäkringsbolaget. Mot bakgrund härav är kapitel 4, och framförallt avsnittet om försäkringsbolagets invändningsrätt, grundat på egen analys och diskussion i större utsträckning än kapitel 3.

I kapitel 5 presenteras resultatet av den enkätundersökning som genomförts under arbetets gång. Svaren sammanfattas och kommenteras i kapitlets sista delavsnitt.

Kapitel 6 har rubriken ”avslutande diskussion och slutsatser” och här besvaras arbetets kvarvarande frågeställningar på ett tydligt och utförligt sätt. Diskussionen innefattar de lege ferenda-resonemang och utvärderar den svenska ordningen samt diskuterar fördelar respektive nackdelar med densamma främst utifrån ett rättspolitiskt perspektiv. Därutöver diskuteras huruvida utfästelser till förmån för tredje man skulle kunna intolkas i avtal om ansvarsförsäkring på samma sätt som vid rättsskyddsförsäkring.

2 Viktiga förkunskaper och utgångspunkter

2.1 Grundläggande om försäkringsavtalet

I FAL benämns försäkringsavtalets respektive parter försäkringsbolag och försäkringstagare. Som samlingsbegrepp för alla rättssubjekt vars intressen skyddas av försäkringen används termen försäkrad/försäkrade.²⁶ Avtalet innebär att försäkringsbolaget, i utbyte mot en premie, åtar sig att utge ersättning för det fall en framtida händelse av visst slag, ett försäkringsfall, inträffar. Vid avtalets ingående är det följaktligen ovisst om någon försäkringsersättning kommer att utgå under avtalstiden eller om försäkringsbolagets prestation endast kommer att bestå i bärandet av en risk. Försäkringens omfattning, dvs. vilka händelser som täcks av försäkringen och vad som undantas från försäkringsskyddet, är i enlighet med den s.k. produktfrihetsprincipen en fråga för försäkringsbolaget och regler härom saknas i FAL.²⁷

Den försäkrades huvudförpliktelse, vilken alltså svarar mot försäkringsbolagets huvudförpliktelse att stå risken för vissa bestämda händelser som eventuellt kan komma att inträffa i framtiden, är att erlægga premien. Premiens storlek baseras i sin tur på en riskbedömning och en värdering av den risk avtalet medför för bolaget. För att en sådan riskbedömning inte ska bli felaktig ålägger försäkringsavtalet försäkringstagaren, och i flera fall samtliga försäkrade, vissa biförpliktelser vars iakttagande normalt är en förutsättning för att full ersättning ska utgå vid försäkringsfall.²⁸ Biförpliktelserna syftar bl.a. till att förebygga skador och säkerställa att försäkringsbolagets initiala riskbedömning inte påverkas på ett oväntat sätt efter avtalets ingående.²⁹ Typiskt sett rör det sig om olika handlingsföreskrifter och försiktighetsmått vars åsidosättande kan medföra att ersättningen vid försäkringsfall nedsätts helt eller delvis. Den vanligast förekommande påföljden inom försäkringsrätten är med andra ord nedsättning av försäkringsersättningen. Gängse kontraktsbrottspåföljder, såsom skadestånd och hävning av avtalet, förekommer knappt vid försäkringsavtal. Förtida uppsägning av försäkringsavtalet, dvs. hävning, kan dock bli aktuellt vid dröjsmål med premiebetalning, dvs. brott mot försäkringstagarens huvudförpliktelse.³⁰

Före avtalets ingående har försäkringstagaren en upplysningsplikt, dvs. en skyldighet att upplysa försäkringsbolaget om sådana förhållanden som kan ha betydelse för riskbedömningen samt, i förlängningen, för frågan om

²⁶ 1 kap. 4 § mom. 1-2 FAL.

²⁷ Jfr Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*, s. 131 ff.

²⁸ Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*, s. 15 ff.

²⁹ Jfr Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*, s. 255 f.

³⁰ Bengtsson: *Försäkringsrätt*, s. 53 f.

försäkringen överhuvudtaget ska meddelas. Upplyningsplikten innefattar som utgångspunkt endast en skyldighet att lämna uppgifter på försäkringsbolagets begäran. Vid företagsförsäkring är försäkringstagaren dock skyldig att utan förfrågan upplysa försäkringsbolaget om förhållanden av uppenbar betydelse för riskbedömningen.³¹ Frågan om huruvida försäkring ska meddelas samt till vilken premie övervägs alltså före avtalets ingående genom en riskbedömning baserad bl.a. på uppgifter lämnade av försäkringstagaren. Då försäkringsavtalet utgör ett varaktigt avtal är försäkringsbolagen naturligtvis måna om att risken, så som den beskrivits, inte förändras under försäkringstiden. FAL innehåller därför regler om riskökning och försäkringstagarens skyldighet att anmäla sådan till bolaget. Vid konsumentförsäkring är försäkringstagaren skyldig att anmäla riskökning endast om en sådan skyldighet följer av föreskrift i försäkringsavtalet.³² Vid företagsförsäkring, där riskökningsreglerna är av större betydelse, är försäkringstagaren enligt 8 kap. 10 § FAL skyldig att anmäla ändring av sådana förhållanden som upptagits i försäkringsbrevet eller som uppgivits i samband med avtalets ingående.³³ Åsidosättande av anmälningsplikten kan vid försäkringsfall under konsumentförsäkring resultera i nedsättning av ersättningen efter en skälighetsbedömning. Vid företagsförsäkring kan försäkringsbolagets ansvar bortfalla helt, för det fall den nya risken inte är försäkringsbar, eller delvis, för det fall den nya risken skulle ha betingat en högre premie.³⁴

Ur försäkringsbolagets perspektiv är det naturligtvis angeläget att hålla såväl skadekostnaderna som antalet skador nere. Det framstår därför som naturligt att försäkringsbolaget inte ska behöva ersätta skador som den försäkrade själv har framkallat eller förvärrat uppsåtligen eller i vissa fall genom grov vårdslöshet.³⁵ Av samma skäl åläggs den försäkrade en räddningsplikt enligt 4 kap. 7 § FAL, dvs. en skyldighet att begränsa en nära förestående eller redan inträffad skadas inträde respektive följdverkningar.³⁶ Slutligen bör nämnas att försäkringsvillkoren innehåller olika säkerhetsföreskrifter vars åsidosättande kan leda till nedsättning av försäkringsersättningen.³⁷ Med säkerhetsföreskrifter avses sådana föreskrifter i avtalet som påbjuder installerande av särskilda skyddsanordningar eller iakttagande av vissa handlingssätt till förebyggande av skada.³⁸

³¹ 4 kap. 1-2 §§ samt 8 kap. 8-9 §§ FAL.

³² 4 kap. 3 § FAL. En föreskrift om skyldighet att anmäla riskökning samt följderna av försummelse därav faller vid konsumentförsäkring under försäkringsbolagets informationsplikt enligt 2 kap. 4 § p. 3 FAL och måste särskilt framhållas av försäkringsbolaget. Om så inte har skett får bolaget enligt 2 kap. 8 § FAL inte åberopa föreskriften.

³³ Bengtsson: *Försäkringsrätt*, s. 65 f.

³⁴ 4 kap. 2 § st. 2 och 4 kap. 3 § FAL samt 8 kap. 9 § st. 2-3 och 10 § FAL, se även Bengtsson: *Försäkringsrätt*, s. 65 ff.

³⁵ 4 kap. 5 § samt 8 kap. 11 § FAL.

³⁶ Räddningsplikten vid företagsförsäkring följer av 8 kap. 13 § FAL.

³⁷ 4 kap. 6 § samt 8 kap. 12 § FAL.

³⁸ Jfr Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*, s. 278 ff samt s. 362 ff.

2.2 Principen om avtalets subjektiva begränsning

Principen om avtalets subjektiva begränsning, eller principen om avtalets subjektiva rättsverkan som den också kan kallas, innebär att ett avtal endast kan göras gällande av parterna, inte av tredje man.³⁹ I 24 § KomL stadgas att tredje man som sluter avtal med kommissionären förvärvar rätt mot denne men inte mot kommittenten, detta har ansetts vara ett uttryck för principen om avtalets subjektiva begränsning.⁴⁰ Som ett mer principiellt argument för principens utformning brukar anföras att det gynnar klarheten i rättsförhållandena att respektive part håller sig till sin medkontrahent.⁴¹ Att endast parterna blir bundna av avtalet innebär i regel också att ingen annan har talerätt med anledning av avtalsbrott och liknande. Det faktum att det endast är avtalsparterna som på ett direkt sätt berörs av de avtalade rättigheterna och skyldigheterna hindrar emellertid inte att olika typer av rättsverkningar kan uppkomma även för utomstående, dvs. rättssubjekt som inte har deltagit i avtalandet.⁴² Sådan rättsverkan kan uppkomma exempelvis vid s.k. kontraktskedjor vilka uppstår när fullgörandet av ett avtal förutsätter ingåendet av ett eller flera andra avtal och vart och ett av de bakre avtalen har en del i fullgörandet av det främre avtalet.⁴³

2.3 Tredjemansavtal

Principen om avtalets subjektiva begränsning är inte absolut i svensk rätt. Ett, för återstoden av denna uppsats, betydelsefullt avsteg från principen är tredjemansavtalet. Med tredjemansavtal avses ett avtal till förmån för tredje man varigenom den senare, utan att vara part i avtalet, erhåller en självständig rätt, antingen mot båda parterna eller mot någon av dem.⁴⁴ För det fall tredje mans rätt inte är självständig utan endast härledd föreligger inget tredjemansavtal i egentlig mening. Huruvida rätten är självständig eller ej får avgöras genom tolkning av avtalet varvid det fordras att parterna har avsett att binda sig i förhållande till tredje man.⁴⁵ En viktig distinktion är vidare att avsteget från principen om avtalets subjektiva begränsning endast avser gynnande tredjemansavtal. Däremot är det i princip inte möjligt att, utan lagstöd eller särskilt bemyndigande, ålägga tredje man förpliktelser eller beröva vederbörande förmåner.⁴⁶

³⁹ Ramberg: *Allmän avtalsrätt*, s. 235 samt NJA 1997 s. 44 och NJA 2001 s. 711.

⁴⁰ Hellner m.fl: *Speciell avtalsrätt*, s.130.

⁴¹ Se HD:s domskäl i NJA 1997 s. 44 samt NJA 2012 s. 697.

⁴² Ramberg: *Allmän avtalsrätt*, s. 235.

⁴³ Bengtsson m.fl: *Skadestånd i avtalsförhållanden*, not. 134 samt Hellner m.fl: *Speciell avtalsrätt*, s. 137, se även t.ex. NJA 1986 s. 712 och NJA 2007 s. 758.

⁴⁴ Mellqvist & Persson: *Fordran & Skuld*, s. 26 samt Ramberg: *Allmän avtalsrätt*, s. 241.

⁴⁵ Ramberg: *Allmän avtalsrätt*, s. 242.

⁴⁶ Adlercreutz: *Avtalsrätt I*, s. 138 samt Hellner m.fl: *Speciell avtalsrätt*, s. 129 f.

På försäkringsrättens område återfinns regler om tredjemansavtal i FAL i form av skyddsregler avseende försäkring av tredje mans intresse vid skade- respektive personförsäkring. Försäkringsavtalets parter är som ovan nämnts försäkringsbolaget och försäkringstagaren. Vid en strikt tillämpning av principen om avtalets subjektiva begränsning skulle det endast vara möjligt för försäkringstagaren att göra gällande en rätt till utfallande försäkringsersättning. Så är emellertid inte fallet då även andra intressenter kan ha berättigade intressen i försäkringsobjektets bevarande. Som exempel kan nämnas att borgenärer med panträtt i fastighet som omfattas av fastighetsförsäkring, enligt 9 kap. 5 § FAL, har företräde till utfallande försäkringsersättning vid försäkringsfall.⁴⁷

Att tredje mans rätt enligt tredjemansavtal är självständig medför normalt sett ingen inskränkning i parternas rätt att disponera över avtalet, t.ex. genom hävning, förutsatt att avtalet inte gjorts oåterkalleligt genom särskilt åtagande gentemot tredje man.⁴⁸ Oåterkalleliga tredjemansutfästelser kan bl.a. förekomma vid personförsäkring i form av s.k. oåterkalleliga förmånstagarförordnande. Den försäkringstagare som tecknat en livförsäkring avseende tredje man och därutöver utfäst att förordnandet ska bestå är följaktligen, enligt 14 kap. 2 § FAL, förhindrad att förfoga över försäkringen så att tredje mans rätt inskränks.⁴⁹

⁴⁷ Bengtsson: *Försäkringsrätt*, s. 90 ff.

⁴⁸ Adlercreutz: *Avtalsrätt I*, s. 143.

⁴⁹ Bengtsson: *Försäkringsrätt*, s. 98 f.

3 Ansvarsförsäkring

3.1 Ansvarsförsäkringens konstruktion och funktion

3.1.1 Allmänt

Ansvarsförsäkring som försäkringsform skiljer sig från andra typer av försäkringar i ett flertal avseenden. Det närmaste man kommer en definition av vad som avses med begreppet ansvarsförsäkring återfinns i 4 kap. 9 § st.2 första meningen FAL, som talar om "[...]försäkring mot skadeståndsansvar som kan uppkomma för den försäkrade[...]". Redan här framträder en väsentlig skillnad mellan ansvarsförsäkring och andra typer av skadeförsäkring i det att försäkrat intresse vid ansvarsförsäkring är försäkringstagarens och övriga försäkrades skadeståndsansvar. Utbetalning av försäkringsersättning förutsätter därmed inte bara att händelseförloppet omfattas av försäkring, utan även att den försäkrade är ersättningsskyldig enligt skadeståndsrättsliga regler.⁵⁰ Försäkringsbolagets åtagande gentemot den försäkrade består normalt sett i att utreda huruvida skadeståndsskyldighet föreligger, att förhandla med den skadelidande, att företräda försäkrad vid eventuell tvist i domstol samt i förekommande fall att betala skadeståndet med avdrag för den försäkrades självrisk.⁵¹ Åtagandet aktualiseras så snart den försäkrade anmäler till försäkringsbolaget att han eller hon har mottagit ett skadeståndskrav som överstiger självrisk och som omfattas av försäkring.⁵²

Ansvarsförsäkring är alltså, ur den försäkrades perspektiv, ett skydd mot skadeståndsskyldighet och de ekonomiska konsekvenser ett sådant ansvar för med sig. Utöver befrielse från den utgift som själva skadeståndet hade inneburit, medför försäkringsbolagets avtalsgrundade åtagande att den försäkrade slipper att på egen hand förhandla med den skadelidande och betala för rättegångskostnader vid en eventuell domstolsprocess. Ur den skadelidandes perspektiv innebär skadevållarens ansvarsförsäkring en slags trygghet då ersättning kan utgå oberoende av skadevållarens ekonomiska ställning.⁵³

3.1.2 Försäkringsskyddets omfattning

Såvitt inget annat följer av tvingande regler gäller produktfrihetens princip inom försäkringsrätten. Principen innebär som ovan nämnts att

⁵⁰ Jfr van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 26.

⁵¹ Hellner: *Försäkrings rätt*, s. 397 samt Dennerståhl: *Ansvarsförsäkring för företag*, s. 10 f. För exempel se även V 965:7 mom. C.11.20 samt H 14 mom. G.6.

⁵² Jfr van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 25 f.

⁵³ Van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 26 f, se även Hellner: *Försäkrings rätt*, s. 390.

försäkringsbolagen är fria att på egen hand avgöra vilka risker de vill täcka och vilka undantag som ska finnas från försäkringsskyddet.⁵⁴ Inte sällan tillhandahåller försäkringsbolag en grundprodukt, en allmän ansvarsförsäkring, vilken kan kompletteras med diverse tilläggsförsäkringar för det fall försäkringstagaren anser sig vara i behov av utökat skydd.⁵⁵

För förståelsen av ansvarsförsäkringens funktion och betydelse i det praktiska livet bör något sägas om dess gängse omfattning. Försäkringsvillkor kan naturligtvis skilja sig åt från bolag till bolag varför det knappast är meningsfullt att i detalj analysera och beskriva villkoren från ett visst försäkringsbolag. Redogörelsen nedan syftar följaktligen endast till att ge en översikt över sådana inskränkningar och undantag som är vanligt förekommande på marknaden.

En första, grundläggande distinktion bör göras mellan konsument- respektive företagsansvarsförsäkring. Vissa gemensamma drag kan dock urskiljas. Ansvarsförsäkringars omfattning är i regel avgränsad såväl i tid som i rum, och omfattar sålunda ansvar för händelser som inträffat inom ett visst geografiskt område under den tid då försäkringen varit i kraft. Såväl företagsförsäkringen som konsumentförsäkringen gäller vidare med en självrisk och ett högsta ersättningsbelopp.⁵⁶ Företagsansvarsförsäkringen föreskriver dock särskilda självrisker och maxbelopp avseende vissa specificerade skadetyper. Slutligen ska nämnas att skador till följd av trafik undantas från de allmänna ansvarsförsäkringarna. En grundläggande rättspolitisk tanke är nämligen att sådana skador i så stor utsträckning som möjligt ska belasta den obligatoriska trafikförsäkringen.⁵⁷

Ansvarsmomentet i konsumentförsäkringar omfattar endast sådant skadeståndsansvar som den försäkrade kan ådra sig i egenskap av privatperson. Att omfattningen inskränks till skador i privatlivet innebär att konsumenterna saknar möjlighet att försäkra sig mot skadeståndsansvar för skador vållade i yrkeslivet.⁵⁸ Försäkringen gäller för sak- och personskada som vållats under försäkringstiden förutsatt att skadevållaren och den skadelidande inte omfattas av samma försäkring.⁵⁹ Skadeståndsansvar i privatlivet kan uppkomma för försäkrad i egenskap av fastighetsägare. Detta s.k. fastighetsägaransvar omfattas inte av ansvarsmomentet i hemförsäkringen: det krävs att försäkring även tecknats för fastigheten, t.ex. i form av en villaförsäkring.⁶⁰ Slutligen omfattas inte skador som den försäkrade har orsakat uppsåtligt, ej heller skador som uppkommit i samband med uppsåtlig brottslig gärning som kan leda till fängelse. Förbehåll görs här för uppsåtligt handlande av dels personer med allvarlig psykisk störning dels barn under tolv år.⁶¹ Detta undantag från undantaget är

⁵⁴ Se avsnitt 2.1 ovan samt Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*, s. 131.

⁵⁵ Dennerståhl: *Ansvarsförsäkring för företag*, s. 15.

⁵⁶ För exempel se V 965:7 mom. C.01-08 och C.42-43 samt H 14 mom. G.1 och G.7-8.

⁵⁷ Se prop. 1975/76:15 s. 49, jfr även 3 kap. 8 § SkL.

⁵⁸ Hellner: *Försäkringsrätt*, s. 392.

⁵⁹ För exempel se H 14 mom. G.1, se även Hellner: *Försäkringsrätt*, s. 392 f.

⁶⁰ För exempel se H 14 mom. G.2 p. 3.

⁶¹ För exempel se H 14 mom. G.2 p. 5.

betingat av en regel i 4 kap. 9 § st.1 p.2 FAL enligt vilken nedsättning av försäkringsersättning inte får ske beträffande de aktuella kategorierna av skadevällare.

Villkoren på företagssidan är mer detaljerade än de på konsumentsidan, vilket framstår som naturligt med tanke på de mångfacetterade skadeståndsrättsliga problem som kan uppkomma i näringslivet. Ansvarsförsäkringens omfattning begränsas inledningsvis genom hänvisning till den försäkrade verksamheten. Begränsningen anknyter till försäkringsbolagets riskbedömning och innebär att den försäkringstagare som tecknat ansvarsförsäkring för t.ex. butiksförsäljning av kakel och badrum och sedan utökar sin verksamhet med att erbjuda även badrumsrenovering, inte utan vidare kan förvänta sig att den nya verksamhetsgrenen omfattas av den redan gällande försäkringen. Inom ramen för den försäkrade verksamheten omfattas i regel såväl företagets som dess anställdas ansvar. Beträffande anställdas handlande bör poängteras att detta vanligen omfattas av försäkringen oberoende av om det faller under principalsvaret enligt 3 kap. 1 § SkL eller inte.⁶²

Vad gäller skadetyper omfattar de allmänna företagsansvarsförsäkringarna, i likhet med konsumentförsäkringarna, främst sak- och personskador. En begränsad rätt till ersättning vid rena förmögenhetsskador verkar dock förekomma.⁶³ En distinktion, som av naturliga skäl har betydelse främst vid företagsförsäkring, är att ansvarsförsäkringen täcker skadeståndsansvar men inte kostnader och utgifter som uppkommer p.g.a. bristande fullgörande av avtal, t.ex. fel i levererad produkt. Krav på skadestånd, avhjälpande, prisavdrag etc. grundade på köprättsliga regler, p.g.a. fel, dröjsmål eller liknande, omfattas alltså inte av ansvarsförsäkringen.⁶⁴ Att så är fallet framstår som välmotiverat, inte minst av preventiva skäl. Ett annat vanligt undantag avser omhändertagen egendom, dvs. egendom som den försäkrade har i sin besittning men som tillhör annan.⁶⁵

3.1.3 Förhållandet mellan ansvarsförsäkringen och skadeståndsrättsliga regler

Det som gör ansvarsförsäkringen särskilt intressant är dess anknytning till skadeståndsrätten. Anknytningen framgår tydligt redan i det att förutsättningarna för utbetalning av försäkringsersättning följer av skadeståndsrättsliga lagregler och allmänna rättsgrundsatser. Värt att notera är emellertid att förekomsten av ansvarsförsäkring i sin tur kan få skadeståndsrättsliga återverkningar. Att så är fallet framträder särskilt tydligt i SkL:s regler om jämkning av skadestånd. När ansvaret till fullo omfattas av ansvarsförsäkring kan det sålunda knappast bli aktuellt att

⁶² För exempel se V 965:7 mom. C.01, se även Hellner: *Försäkringsrätt*, s. 396.

⁶³ För exempel se V 965:7 mom. C.12.5.1.

⁶⁴ För exempel se V 965:7 mom. C.12.1.1.

⁶⁵ För exempel se V 965:7 mom. C.12.2.

jämka skadeståndet enligt 6 kap. 2 § SkL med hänvisning till att full skadeståndsskyldighet vore oskäligt betungande för skadevållaren. Samma sak torde gälla om ansvarsförsäkring saknas, men rimligen borde ha tecknats, åtminstone när skadevållaren är ett företag.⁶⁶

Å ena sidan kan alltså det faktum att skadevållarens handlande omfattas av ansvarsförsäkring vara ett skäl mot jämkning av skadeståndet. Å andra sidan finns i 3 kap. 6 § st.1 SkL en regel som möjliggör jämkning av principalansvar vid sakskada baserat på ansvarssubjektets försäkringsmöjligheter och föreliggande ansvarsförsäkrings ansvarstak. Regeln innebär att jämkning kan ske intill försäkringens maximibelopp förutsatt att den föreliggande försäkringen i detta avseende inte avviker från vad som är gängse i branschen. Regeln kan tillämpas oberoende av graden av vållande hos skadevållaren och i rättspraxis förekommer exempel på jämkning av principalens ansvar trots att vederbörandes arbetstagare gjort sig skyldiga till grov vårdslöshet.⁶⁷ Bakom regeln ligger rättspolitiska överväganden, nämligen att kostnaden för egendomsskador i så stor utsträckning som möjligt ska belasta försäkringstagarkollektivet snarare än enskilda rättssubjekt. Syftet med regeln är med andra ord att låta kostnader för saksador stanna på det skadade objektets försäkring med möjlighet till regress mot den skadeståndsskyldiges ansvarsförsäkring upp till dess maximibelopp.⁶⁸

Utöver regler om jämkning av skadestånd har ansvarsförsäkringen betydelse vid fastställande av minderårigas och psykiskt stördas skadeståndsansvar enligt 2 kap. 4 respektive 5 §§ SkL. Dessa personkategorier åläggs skadeståndsansvar endast i den mån det är skäligt med hänsyn till en rad olika omständigheter, bl.a. föreliggande ansvarsförsäkring. Beträffande underåriga mellan 15 och 18 år utgår regelmässigt fullt skadestånd om skadan omfattas av ansvarsförsäkring. För barn under 15 år görs en mer nyanserad bedömning, framförallt om skadan uppkommit vid lek eller liknande, men huvudregeln torde även här vara att skadeståndet inte ska sättas ned när barnets ansvar omfattas av försäkring. Reglerna i 2 kap. 4-5 §§ SkL får således i praktiken endast betydelse när underåriga respektive psykiskt störda saknar ansvarsförsäkring, när ansvaret träffas av undantag enligt försäkringsvillkoren samt när skadan överstiger försäkringens takbelopp.⁶⁹

⁶⁶ Bengtsson & Strömbäck: *Skadeståndslagen*, s. 415 f.

⁶⁷ Se NJA 1996 s. 118.

⁶⁸ Liknande tankegångar ligger bakom regeln i 3 kap. 8 § SkL vilken undantar vissa trafikskador från principalansvaret. Se vidare Bengtsson & Strömbäck: *Skadeståndslagen*, s. 149.

⁶⁹ Se Bengtsson & Strömbäck: *Skadeståndslagen*, s. 77 ff och s. 85.

3.2 Direktkrav vid ansvarsförsäkring

3.2.1 Direktkravsreglerna i FAL

Värt att notera är att varje utnyttjande av ansvarsförsäkringen inbegriper minst två olika förhållanden, nämligen dels förhållandet mellan skadelidande och skadevällare (skadeståndsförhållandet), dels förhållandet mellan skadevällaren och dennes ansvarsförsäkringsbolag (försäkringsförhållandet).⁷⁰ Som påpekats i avsnitt 2.2 innebär principen om avtalets subjektiva begränsning att ett avtal endast grundar rättigheter och skyldigheter för de avtalsslutande parterna. En strikt tillämpning av principen vid försäkringsavtal skulle följaktligen innebära att det endast är försäkringsbolaget och försäkringstagaren som kan göra försäkringsavtalet gällande. Utgångspunkten i FAL är att det bara är den försäkrade personkretsen som har möjlighet att rikta krav mot försäkringsbolaget med anledning av försäkringen. Den skadelidande är däremot, ur försäkringsbolagets perspektiv, att betrakta som en tredje man vilket innebär att vederbörande normalt inte kan anmäla skadan till bolaget. Ett ianspråktagande av ansvarsförsäkringen kräver därmed i normalfallen att anspråk framställs i två led: först skadeståndskravet från den skadelidande till skadevällaren, därefter anmälan från skadevällaren till försäkringsbolaget.⁷¹

Ett ansvarsskadeärende initieras, enligt den normala ordningen, genom att den försäkrade skadevällaren anmäler till försäkringsbolaget att han eller hon har mottagit ett krav på skadestånd från den skadelidande. Om det rör sig om ett krav som omfattas av ansvarsförsäkringen aktualiseras bolagets åtagande att utreda skadeståndsskyldighet, förhandla med motparten samt att företräda den försäkrade vid eventuell process i domstol. I normala fall blir försäkringsbolaget därmed inte formellt sett part i tvisten.⁷² I 9 kap. FAL finns emellertid regler som gör det möjligt för en skadelidande att hoppa över sin egentliga motpart, dvs. den försäkrade skadevällaren, och istället rikta krav direkt mot försäkringsbolaget. Reglerna är tvingande till förmån för den skadelidande.⁷³

Vid direktkrav är det alltså, till skillnad från vad som annars är brukligt, det ansvarsförsäkrande bolaget som blir den skadelidandes motpart i tvisten. Därmed tillkommer en tredje relation, nämligen den mellan försäkringsbolaget och den skadelidande (direktkravsförhållandet).⁷⁴ Det försäkringsbolag som mottar ett direktkrav är skyldigt att snarast meddela försäkringstagaren härom samt att lämna den skadelidande de uppgifter som vederbörande begär rörande den åberopade försäkringen.⁷⁵ Ur

⁷⁰ Beträffande begreppen, se t.ex. van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 17.

⁷¹ Ds 1993:39 s. 180.

⁷² Johansson & van der Sluijs: *Direktkrav enligt nya FAL*, s. 79 f.

⁷³ Se 1 kap. 6 § st. 2 FAL.

⁷⁴ van der Sluijs: *Direktkrav*, s. 17.

⁷⁵ Se 9 kap. 7 § st. 3 första meningen samt st. 4 FAL.

försäkringsbolagets perspektiv finns det i direktkravsfallen en möjlighet att göra upp med den skadelidande oberoende av om den försäkrade motsätter sig uppgörelsen eller ej. Ett ofta anfört argument mot direktkravsinstitutet är att skadevällaren förlorar rådighet och insyn i processen trots att den berör såväl dennes handlande och ansvar som dennes avtal med försäkringsbolaget. Denna aspekt kan tyckas vara oväsentlig mot bakgrund av att den försäkrade slipper att befatta sig med kravet. För det fall försäkringsbolaget finner att ansvar föreligger aktualiseras emellertid den försäkrades skyldighet att erlagga självrisk enligt försäkringsavtalet.⁷⁶ Därutöver torde ett erkännande av skadeståndsansvar, åtminstone på företagsidan, kunna skada den försäkrades renommé.

Direktkravsrätten enligt 9 kap. 7 § FAL är långt ifrån oinskränkt då lagrummet innehåller en uttömmande uppräkningslista av de omständigheter under vilka direktkrav kan riktas mot ett ansvarsförsäkringsbolag. De olika direktkravssituationerna behandlas nedan i tur och ordning.

3.2.2 Direktkrav vid obligatorisk ansvarsförsäkring

Enligt 9 kap. 7 § st. 1 p.1 FAL föreligger direktkravs rätt när skadevällaren enligt lag eller annan författning är skyldig att ha ansvarsförsäkring som omfattar skadan. Det finns ett flertal olika lagtekniska metoder för att stärka skadelidandes möjligheter att få sin skada ersatt. En metod kan vara att modifiera de subjektiva ansvarsförutsättningarna, t.ex. genom att frångå det allmänna culpakravet och istället föreskriva rent strikt ansvar alternativt presumtionsansvar, dvs. culpaansvar med omvänd bevisbörda. Utöver ett strängare ansvar kan skadelidandes ställning stärkas ytterligare genom att ansvarssubjektet åläggs skyldighet att teckna försäkring som täcker ansvaret. Försäkringen får då närmast karaktären av en säkerhet i den meningen att den skadelidandes ersättningsmöjligheter inte påverkas av ansvarssubjektets ekonomiska ställning.⁷⁷

Regler om obligatorisk ansvarsförsäkring förekommer på områden där kretsen av presumtiva skadelidande framstår som särskilt skyddsvärd. Så anses vara fallet bl.a. vid farlig verksamhet, dvs. verksamhet som medför risk för omfattande skador i allmänhet och personskador i synnerhet. Som ett exempel på ett sådant område kan nämnas kärnkraftsverksamhet, vars potentiella farlighet har motiverat särskilda ansvarsbestämmelser i atomansvarighetslagen. Reglernas huvudsyfte är enligt förarbetsuttalanden just att tillgodose de skadelidandes berättigade krav på ersättning vid atomskada.⁷⁸ Enligt 11 § AL har atomanläggningens innehavare sålunda strikt ansvar för atomskada till följd av atomolycka. För det strikta ansvaret

⁷⁶ Prop. 2003/04:150 s. 479.

⁷⁷ Hellner & Radetzki: *Skadeståndsrätt*, s. 173 ff och 188 f, se även Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*, s. 110 ff.

⁷⁸ Se prop. 2000/01:43 s. 13.

ska anläggningsinnehavaren enligt 22 § AL teckna och vidmakthålla försäkring som täcker det i 17 § stipulerade ansvarighetsbeloppet om 300 miljoner s.k. särskilda dragningsrätter.⁷⁹ Av 24 § AL följer slutligen att den skadelidande ska ha rätt att utfå ersättningen direkt från anläggningsinnehavarens försäkringsbolag. Direktkravsstadgandet i 24 § torde vara överflödigt sedan införandet av FAL.

Ansvarsförsäkringsplikt föreskrivs även i ett antal författningar avseende utövare av verksamhet som knappast medför risk för allvarliga sak- och personsador. Sådan reglering återfinns bl.a. på områden där lagstiftaren avsett att stärka konsumentskyddet.⁸⁰ Som exempel på sådana yrkesgrupper kan nämnas fastighetsmäklare och försäkringsförmedlare. För fastighetsmäklare följer ansvarsförsäkringsplikten av 6 § p. 2 FML. Av 20 § FMF kan dessutom utläsas att ansvarsförsäkringen ska ha en viss omfattning. Skyldighet att teckna ansvarsförsäkring med viss omfattning föreligger enligt 5 § p. 4 FFL och 4 kap. 1 § FFF även för försäkringsförmedlare.

Att, utöver själva försäkringsplikten, även föreskriva att ansvarsförsäkringen ska ha en viss omfattning torde vara nödvändigt för att de obligatoriska ansvarsförsäkringarna ska fylla sitt syfte, dvs. att skydda kretsen av potentiella skadelidande. Syftet med ansvarsförsäkringsobligatoriet skulle annars enkelt kunna kringgåas genom att det förpliktade rättssubjektet tecknade en försäkring med väsentligt inskränkta möjligheter till ersättning för den skadelidande, t.ex. med låga maximibelopp, omfattande undantag eller liknande. Principen om avtalets subjektiva begränsning innebär att avtalsparterna, försäkringsbolaget och verksamhetsutövaren, inte genom avtalet kan beröva tredje man dennes författningsstadgade rättigheter. Enligt van der Sluijs blir försäkringsbolaget därmed skyldigt att utge ersättning för alla sådana skador som enligt en författningsbestämmelse ska omfattas av försäkringen oavsett om den försäkring som de facto har tecknats täcker skadan eller ej.⁸¹

Utöver författningsstadgad ansvarsförsäkringsplikt förekommer yrkesgrupper som omfattas av ansvarsförsäkringsobligatorium på annan grund än enligt lag eller möjligen endast indirekt enligt lag. Som exempel härpå kan nämnas advokatycket. Enligt 8 kap. 1 § RB ska alla advokater vara ledamöter av Sveriges Advokatsamfund. Samtliga ledamöter omfattas av en ansvarsförsäkring tecknad av samfundet. Därutöver föreskriver de advokatetiska reglerna att varje advokat ska ha en för verksamheten särskilt anpassad ansvarsförsäkring vilket innebär att varje advokatbyrå måste teckna en ansvarsförsäkring med adekvat omfattning i förhållande till bl.a.

⁷⁹ En särskild dragningsrätt motsvarar 10,8596 SEK (2014-10-28), se Riksbankens omvandlingstabell för SDR.

⁸⁰ Van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 55 f.

⁸¹ van der Sluijs: *Studier i försäkringsrätt*, s. 64 f, se vidare avsnitt 3.5 nedan rörande försäkringsbolagets invändningsrätt vid obligatorisk ansvarsförsäkring. Van der Sluijs resonemang rörande innebörden av principen om avtalets subjektiva begränsning vid obligatorisk ansvarsförsäkring problematiseras i avsnitt 3.6.2.

de ekonomiska riskerna med den egna verksamheten osv.⁸² Då advokaternas ansvarsförsäkringsplikt inte är direkt grundad på någon författningsregel föreligger emellertid ingen direktkravs rätt gentemot försäkringsbolaget enligt 9 kap. 7 § st. 1 p. 1 FAL.

3.2.3 Direktkrav när den försäkrade inte själv kan betala

En generell uppfattning verkar vara att det alltid är till fördel för den skadelidande att kunna rikta sitt krav mot försäkringsbolaget istället för mot skadevållaren. Så är uppenbarligen fallet om skadevållaren själv är otillgänglig eller saknar de ekonomiska resurser som krävs för att ersätta den skadelidande. Mot bakgrund härav föreskriver 9 kap. 7 § st. 1 p. 2-3 FAL direktkravs rätt i några typsituationer då den skadelidandes rätt till ersättning är påtagligt äventyrad. Den skadelidande har följaktligen direktkravs rätt enligt p. 2 när konkursbeslut föreligger beträffande skadevållaren samt när offentligt ackord har fastställts för densamme.

Vid konkurs gäller den s.k. likabehandlingsprincipen, vilken innebär att ingen borgenär ska gynnas framför en annan utan alla ska tillgodoseas proportionellt utifrån storleken på sina respektive fordringar så långt konkursboets tillgångar förlår. I praktiken torde principen emellertid sällan få fullt genomslag med tanke på att någon eller några av de konkurrerande fordringsanspråken kan vara förenade med förmånsrätt av ett eller annat slag.⁸³ En skadeståndsfordran däremot är inte förenad med förmånsrätt vid skadevållarens konkurs och då konkursboets tillgångar vanligen är blygsamma torde den skadelidandes möjligheter att få ersättning, och allra helst full sådan, vanligen vara högst begränsade.⁸⁴

Med ackord avses en procentuell nedskrivning av gäldenärens skulder. Vid offentligt ackord är nedskrivningen bindande för alla borgenärer som omfattas av ackordet. Beslut om sådant ackord fattas av borgenärerna själv genom omröstning och fastställs sedan av domstol vilket innebär att en majoritet av borgenärerna kan binda minoriteten genom sitt ackordsbeslut. Ackordet omfattar i allmänhet alla oprioriterade fordringar och utgångspunkten är även här att alla deltagande borgenärer ska behandlas lika.⁸⁵ Eftersom skadeståndsfordringar regelmässigt är oprioriterade kommer de i allmänhet att omfattas av ett beslutat offentligt ackord och nedskrivs med samma procentsats som de övriga ingående fordringarna. Att direktkravs rätten är av stort värde för den skadelidande i konkurs- och ackordsituationer framstår, mot bakgrund av ovanstående, som uppenbart.

Enligt 9 kap. 7 § st. 1 p. 3 FAL har den skadelidande även direktkravs rätt när den försäkrade skadevållaren är en upplöst juridisk person. En upplöst

⁸² van der Sluijs: *Professionsansvarsförsäkring*, s. 71.

⁸³ Mellqvist: *Obeståndsrätten*, s. 62, vilka fordringar som är förenade med förmånsrätt följer av 3a-14 §§ FörmRL.

⁸⁴ Se Mellqvist: *Obeståndsrätten*, s. 83 ff samt Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*, s. 119.

⁸⁵ Mellqvist: *Obeståndsrätten*, s. 119 f.

juridisk person existerar inte längre varför det varken finns någon skadevållare att rikta skadeståndsanspråk mot eller någon som hade kunnat anmäla anspråket till försäkringsbolaget. Under sådana omständigheter är det följaktligen uppenbart att direktkravsrätten närmast är en förutsättning för att den skadelidande ska ha möjlighet att få ut någon ersättning överhuvudtaget. För att direktkravsrätten enligt denna punkt ska aktualiseras fordras att den skadevållande juridiska personen verkligen är upplöst, dvs. det är inte tillräckligt att likvidationsförfarande har inletts, det måste vara avslutat.⁸⁶ En upplöst juridisk person omfattas av uppenbara skäl inte längre av en gällande ansvarsförsäkring. En grundläggande förutsättning för ianspråktagande av ansvarsförsäkringen genom direktkrav är följaktligen att det skadeståndsgrundande handlandet eller, vid vissa ansvarsförsäkringstyper, skadans inträffande, tidsmässigt ligger inom ramen för försäkringstiden.⁸⁷

9 kap. 7 § p. 2-3 FAL får anses ge uttryck för att den skadelidandes intressen betraktas som särskilt tungt vägande när försäkringsersättningen är mer eller mindre den enda möjliga vägen att få skadan ersatt. Denna inställning till den skadelidandes skyddsbehov har emellertid inte genomdrivits fullt ut med tanke på att direktkravs rätt saknas vid såväl beslut om skuldsanering som beslut om företagsrekonstruktion.⁸⁸ För det skadevållarföretag som står under rekonstruktionsförfarande råder i princip ett betalningsförbud och dennes borgenärer kan varken fullfölja ett redan påbörjat utmättningsförfarande eller inleda ett nytt.⁸⁹ Den skadelidande torde alltså bli tvungen att vänta på ersättning tills företagsrekonstruktionen är avslutad. I praktiken är det emellertid vanligt att företagsrekonstruktioner förenas med ackord av ett eller annat slag.⁹⁰ För det fall det rör sig om ett offentligt ackord aktualiseras 9 kap. 7 § st. 1 p. 2 FAL och den skadelidande har direktkravs rätt.

Skuldsanering kan beviljas för fysiska personer men däremot aldrig för juridiska personer. Syftet med beviljande av skuldsanering är att på ett effektivt sätt återupprätta den skuldsattes ekonomi och samtidigt tillse att dennes borgenärer i så stor utsträckning som möjligt får sina respektive fordringar betalda. Förfarandet omfattar i allmänhet den skuldsattes samtliga penningskulder, därmed också som utgångspunkt en skadelidandes fordran på ersättning, förutsatt att den uppkommit före skuldsaneringsbeslutet. Skadeståndsfordringar är således generellt sett inte undantagna från skuldsanering, däremot kan föreliggande skadeståndsskyldighet p.g.a. brott föranleda att skuldsanering inte beviljas. Vidare bör noteras att den skadelidandes anspråk för det fall skadevållaren bestrider skadeståndsansvar utgör en tvistig fordran vilken inte omfattas av skuldsaneringen.⁹¹ Efter att

⁸⁶ Se prop. 2003/04:150 s. 480.

⁸⁷ Se t.ex. V 965:7 mom. C.02 samt H 14 mom. G.1 st. 2 p. 3.

⁸⁸ Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*, s. 390 f, se även van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 127 ff.

⁸⁹ Se 2 kap. 15 § samt 2 kap. 17 § LFR, se även Mellqvist: *Obeståndsrätten*, s. 108 och 114 ff.

⁹⁰ Se 3 kap. 1 § LFR samt Mellqvist: *Obeståndsrätten*, s. 119.

⁹¹ Mellqvist: *Obeståndsrätten*, s. 134, 138 och 142 f.

avräkning skett för sådant förbehållsbelopp som den skuldsatte ska tillgodoräknas för egen del, tillgodoses de borgenärer vars fordringar omfattas av förfarandet procentuellt i förhållande till storleken på sina fordringar under en betalningsperiod på vanligtvis fem år.⁹² När betalningsperioden är över har borgenärerna ingen kvarstående rätt till ytterligare betalning.⁹³ Av ovanstående följer att den skadelidandes möjligheter att få full ersättning för sin skada torde vara högst begränsande även vid skuldsanering.

3.2.4 Försäkringsbolagets subsidiära ersättningsansvar

9 kap. 7 § st. 2 FAL innehåller en särskild direktkravsregel som endast är tillämplig vid konsumentförsäkring. Enligt detta lagrum föreligger direktkravs rätt när försäkringsbolaget svarar subsidiärt gentemot den skadelidande enligt 4 kap. 9 § st. 2 FAL.⁹⁴ Med subsidiärt ansvar avses att försäkringsbolagets ansvar inträder först om ersättning inte kan utges av det primärt ansvariga rättssubjektet, dvs. den försäkrade. För att underlätta förståelsen av den tämligen invecklade regeln i 4 kap. 9 § st. 2 FAL är det nödvändigt att inledningsvis kort redogöra för innebörden av 4 kap. FAL, vilket reglerar följderna av försäkrads brott mot biförpliktelser. I praktiken handlar det om när och under vilka omständigheter försäkringsbolaget har rätt att nedsätta försäkringsersättningen i förhållande till den försäkrade med anledning av dennes överträdelser. Reglerna är tvingande och sätter därmed ramarna för hur försäkringsbolagen kan formulera sina villkor i nu aktuellt avseende.

För förståelsen av när subsidiärt ansvar föreligger enligt 4 kap. 9 § st. 2 FAL är tre slags biförpliktelser särskilt intressanta, nämligen framkallande av försäkringsfallet, brott mot säkerhetsföreskrifter och brott mot räddningsplikten. Den förstnämnda biförpliktelser regleras i 4 kap. 5 § FAL, vars första stycke föreskriver att ingen ersättning utgår när den försäkrade uppsåtligt har framkallat försäkringsfallet eller förvärrat dess följd. För det fall framkallande eller förvärrande har skett genom grov vårdslöshet kan ersättningen enligt andra stycket sättas ned efter vad som är skäligt med hänsyn till försäkrads förhållanden och övriga omständigheter. Nedsättning kan vidare ske om den försäkrade måste antas ha handlat eller underlåtit att handla med vetskap om att detta innebar betydande risk för att skadan skulle inträffa.⁹⁵

När det gäller försäkrads försummelse att följa säkerhetsföreskrifter som framgår av försäkringsvillkoren, eller av författning till vilken villkoren hänvisar, stadgas i 4 kap. 6 § FAL att nedsättning kan ske efter vad som är

⁹² Mellqvist: *Obeståndsrätten*, s.144.

⁹³ Studieskulder hos CSN erhåller emellertid en viss särbehandling, se Mellqvist: *Obeståndsrätten*, s. 142.

⁹⁴ Prop. 2003/04:150 s. 480.

⁹⁵ Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*, s. 271 ff.

skäligt med hänsyn till förhållandets samband med den inträffade skadan, det uppsåt eller den vårdslöshet som förekommit samt omständigheterna i övrigt.⁹⁶

Den tredje och sista av de nu aktuella biförpliktelseerna är räddningsplikten, dvs. den försäkrades plikt att efter förmåga vidta åtgärder för att hindra eller lindra skadan när ett försäkringsfall har inträffat eller är nära förestående. Räddningsplikten innefattar därutöver tillvaratagande av försäkringsbolagets regressrätt. Åsidosättande av räddningsplikten kan enligt 4 kap. 7 § st. 2 FAL föranleda nedsättning av försäkringsersättningen om det skett uppsåtligt, genom grov vårdslöshet eller med vetskap om att det innebar en betydande risk för att skadan skulle inträffa.⁹⁷

Merparten av de konventionella försäkringsformer som finns på marknaden syftar till att ersätta fysiska skador som drabbat den försäkrade eller dennes egendom. Nedsättning av försäkringsersättningen med hänvisning till försummelse hos den försäkrade drabbar följaktligen i regel ingen utomstående. Vid ansvarsförsäkring är det däremot inte den försäkrades egendom eller person som kommit till skada utan tredje mans. Mot bakgrund av att ansvarsförsäkringen anses ha dubbla skyddssyften; dels att skydda de försäkrade mot skadeståndsanspråk, dels att underlätta för den skadelidande att få sin skada ersatt, innehåller 4 kap. 9 § st. 2 FAL en särskild regel som inskränker försäkringsbolagens möjligheter att sätta ned ersättningen i förhållande till den skadelidande p.g.a. brott mot någon av de tre ovan nämnda biförpliktelseerna. Att hänvisning endast sker till andra stycket i 4 kap. 5 § FAL innebär dock att nedsättningsförbudet, beträffande framkallande/förvärrande av försäkringsfallet, endast gäller vid grov vårdslöshet. För det fall den försäkrade har handlat uppsåtligt är försäkringsbolaget följaktligen fritt att göra detta gällande även mot den skadelidande.⁹⁸

Att försäkringsbolagets ansvar är subsidiärt innebär att bolaget endast måste utge ersättning i den mån den försäkrades egna ekonomiska medel inte räcker till. Regeln aktualiseras följaktligen bara när den försäkrade är på obestånd eller åtminstone inte har tillräckligt god ekonomi för att täcka hela skadebeloppet. Enligt förarbetena till FAL utgör t.ex. misslyckade utmättningsförsök tillräcklig bevisning för skadevållarens oförmåga att betala. Värt att notera är således att det aktuella rekvisitet avseende betalningsoförmåga är mindre kvalificerat än det som följer av 9 kap. 7 § st.1 FAL.⁹⁹ Av sista meningen i 4 kap. 9 § FAL framgår slutligen att försäkringsbolagets ansvar inte är subsidiärt vid obligatorisk ansvarsförsäkring. Vid sådan försäkring är försäkringsbolaget således primärt ansvarigt även vid grovt vårdslöst framkallande och förvärrande av

⁹⁶ Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*, s. 278 f.

⁹⁷ Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*, s. 281.

⁹⁸ Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*, s. 286.

⁹⁹ Prop. 2003/04:150 s. 425 och s. 480 samt Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*, s. 391.

försäkringsfallet, brott mot säkerhetsföreskrifter och åsidosättande av räddningsplikt.¹⁰⁰

Mot bakgrund av att skadeståndsansvar i allmänhet uppkommer vid vårdslöst handlande kan konstateras att det rent principiellt framstår som ändamålsenligt att inte utan vidare låta den försäkrades försummelse föranleda nedsättning av ersättningen vid ansvarsförsäkring. Regeln i 4 kap. 9 § st. 2 FAL torde dock i praktiken kunna ge upphov till oönskade resultat. Man kan tänka sig ett scenario där skadeståndskrav riktas mot en försäkrad som anmäler detta till sitt försäkringsbolag. Bolagets avtalsgrundade åtagande gentemot den försäkrade är, förutsatt att försäkringen omfattar händelsen, att företräda den försäkrades intressen och förhandla med den skadelidande. Att i detta läge från försäkringsbolagets sida hävda att den försäkrade t.ex. har framkallat försäkringsfallet genom grov vårdslöshet, och att någon ”primär” rätt till ersättning därmed inte föreligger, går till synes stick i stäv med bolagets åtagande enligt försäkringsavtalet. Om invändningen lyckas och det sedermera visar sig att den försäkrade är på obestånd aktualiseras försäkringsbolagets subsidiära ansvar under vilket den skadelidande kan rikta krav och väcka talan direkt mot bolaget. Under sådana omständigheter har försäkringsbolaget i princip redan medgivit att skadeståndsansvar föreligger och kvarstående argumentationsutrymme torde vara begränsat.¹⁰¹ Om den försäkrades försummelse inte är sådan att den medför att rätten till ersättning bortfaller helt och hållet blir exemplet ovan än mer invecklat. Försäkringsbolaget har då att utge ett reducerat belopp till den skadelidande som i sin tur är hänvisad till att kräva ersättning avseende återstoden av den försäkrade. Om det då visar sig att den försäkrade är oförmögen att betala uppstår direktkravs rätt mot försäkringsbolaget på samma sätt som ovan.

Någon regel motsvarande den i 4 kap. 9 § st. 2 FAL finns inte beträffande företagsförsäkring.¹⁰² Brott mot säkerhetsföreskrifter aktualiserar där den s.k. kausalitetsregeln, enligt vilken utbetalning av ersättning förutsätter att skadan skulle ha inträffat även om föreskriften hade iakttagits.¹⁰³ Kausalitetsregeln tillämpas även gentemot den skadelidande.¹⁰⁴ Vad gäller framkallande av försäkringsfall genom uppsåt eller grov vårdslöshet samt förvärrande av detsamma följer av 8 kap. 11 § FAL att försäkringsbolaget är fritt från ansvar och kan åberopa detta mot såväl den försäkrade som den skadelidande. Att den försäkrade har brutit i sin räddningsplikt påverkar emellertid inte heller vid företagsförsäkring den skadelidandes rätt till ersättning.¹⁰⁵

¹⁰⁰ van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 176.

¹⁰¹ Bengtsson: *Försäkringsavtals rätt*, s. 287.

¹⁰² Jfr 8 kap. 15 § FAL.

¹⁰³ Se 8 kap. 12 § FAL.

¹⁰⁴ van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 177.

¹⁰⁵ van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 178.

3.2.5 Regler rörande utbetalning av försäkringsersättning

Den sista av FAL:s regler beträffande direktkrav vid ansvarsförsäkring återfinns i 9 kap. 8 § FAL. Enligt denna regel föreligger direktkravs rätt när försäkringsbolaget har funnit att skadeståndsskyldighet är för handen och utbetalat ersättning enligt försäkringsvillkoren till den försäkrade som i sin tur underlåtit att ersätta den skadelidande. Under nu nämnda förhållanden har den skadelidande direktkravs rätt oberoende av om förutsättningarna för direktkrav enligt 9 kap. 7 § FAL är uppfyllda eller ej. Försäkringsbolagets ersättningskyldighet gentemot den direktkravsberättigade begränsas dock till ett belopp motsvarande vad bolaget har utgivit till den försäkrade.¹⁰⁶

Direktkravs rätten enligt 9 kap. 8 § FAL skiljer sig från den enligt 7 § såtillvida att den skadelidande kan rikta krav direkt mot försäkringsbolaget först när detta fullgjort merparten av sina åligganden enligt försäkringsavtalet. Bolaget ska först och främst ha avslutat sin bedömning av ansvarsfrågan, fastställt ett ansvarsbelopp och utbetalt detta till den försäkrade. För det andra fordras att utbetalningen skett utan att den skadelidandes samtycke har inhämtats. För det tredje ska den försäkrade ha underlåtit att vidarebefordra ersättningen till den skadelidande. Slutligen krävs att den skadelidande utan framgång har försökt att få ut ersättningen av den försäkrade.¹⁰⁷ Vilken typ av bevisning som krävs avseende den försäkrades betalningsoförmåga framgår varken av lagen eller av dess förarbeten, varför rättsläget får anses vara oklart. Enligt lagtextens ordalydelse aktualiseras försäkringsbolagets ansvar om den skadelidande inte ”kan” få ut skadeståndet av den försäkrade. Möjligen kan detta jämföras med formuleringen i 4 kap. 9 § st. 2 FAL enligt vilken försäkringsbolaget svarar subsidiärt i den utsträckning ersättning inte ”kan” utges av den försäkrade. Om så är fallet torde det vara tillräckligt för den skadelidande att påvisa t.ex. ett misslyckat utmättningsförsök.¹⁰⁸

Regeln i 9 kap. 8 § FAL torde primärt syfta till att skydda den skadelidandes rätt till ersättning. Bestämmelsen kan emellertid också ses som en handlingsföreskrift riktad till försäkringsbolaget i och med att betalning inte alltid kan ske till den försäkrade med befriande verkan för bolaget.

I 9 kap. 9 § FAL regleras vad som gäller när flera skadelidande konkurrerar om försäkringsbeloppet. Under sådana omständigheter ska försäkringsersättningen beräknas i förhållande till varje skadelidandes berättigade anspråk. Försäkringsbolaget får alltså först beräkna hur stort skadestånd respektive skadelidande har rätt till enligt lag och sedan fördela försäkringsersättningen proportionellt dem emellan. För det fall det finns särskilda skäl att anta att anspråk från fler ersättningsberättigade skadelidande kan inkomma måste bolaget ta med dessa i beräkningen. Vid

¹⁰⁶ Prop. 2003/04:150 s. 481.

¹⁰⁷ van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 134 f.

¹⁰⁸ Jfr Zackariasson: *Direktkrav*, s. 337.

åsidossättande av sistnämnda skyldighet, dvs. om försäkringsbeloppet är uttömt vid senare anmälan av skador, riskerar försäkringsbolaget att få ansvara utöver försäkringens maxbelopp. Om den utbetalda ersättningen i slutändan överstiger försäkringsbeloppet kan försäkringsbolaget dock återkräva differensen av den försäkrade.¹⁰⁹

3.3 Reglernas bakomliggande syften

För den som lider skada är möjligheten att få ut försäkringsersättning av stor social och ekonomisk betydelse. Ett centralt rättspolitiskt intresse bakom FAL är således att upprätthålla ett starkt skydd för de skadelidandes rätt till försäkringsersättning när skada inträffat, det s.k. reparativa intresset.¹¹⁰ Ansvarsförsäkringen är speciell såtillvida att ett försäkringsfall, utöver den försäkrade och försäkringsbolaget, även involverar en skadelidande tredje man vars intressen måste beaktas. Det ovan nämnda intresset av att skydda den som lidit skada omfattar även den skadelidande tredje mannen, vilket har ansetts motivera regler om direktkravs rätt i FAL.

För det fall lagstiftaren hade haft målsättningen att till varje pris skydda presumtiva skadelidande tredje män hade direktkravs rätten rimligen varit generell vid såväl konsument- som företagsansvarsförsäkring. Att någon sådan ordning inte följer av FAL visar att skadelidandeskyddet inte sällan krockar med andra viktiga samhällsliga intressen. Av förarbetena till FAL kan utläsas att lagstiftaren lagt stor vikt vid försäkringsbranschens invändningar mot införandet av direktkravs regler.¹¹¹ En ytterligare målsättning inom försäkringsavtalsrätten är nämligen att bibehålla goda förutsättningar för försäkringsbolagen att bedriva sin verksamhet. Även denna målsättning kan emellertid indirekt sägas syfta till att gagna de försäkrade med tanke på att reglering som försvårar försäkringsbolagens verksamhet torde riskera att försämra utbudet av privata försäkringslösningar och därmed också möjligheterna att försäkra sig mot olika risker. För det fall bolagens kostnader ökar, kommer även premierna att höjas vilket på sikt kan leda till att färre privatpersoner och företag väljer att teckna vissa försäkringar.¹¹²

Andra överväganden aktualiseras med anledning av ansvarsförsäkringens starka anknytning till de skadeståndsrättsliga reglerna. Att försäkringsbolagets ansvar enligt 4 kap. 9 § st. 2 FAL är subsidiärt istället för primärt illustrerar t.ex. lagstiftarens ambition att skydda den skadelidandes intressen och samtidigt minimera försäkringens påverkan på skadeståndets preventiva effekt.¹¹³ Det faktum att flertalet regler i SkL tar hänsyn till om ansvaret omfattas av ansvarsförsäkring på skadevållarsidan innebär vidare att försäkringsfrågan och den skadeståndsrättsliga

¹⁰⁹ Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*, s. 394 f.

¹¹⁰ Ds. 1993:39 s. 126 samt prop. 2012/13:168 s. 19.

¹¹¹ Se t.ex. Ds 1993:39 s.180 ff samt prop. 2003/04:150 s. 227 ff.

¹¹² Prop. 2012/13:168 s. 19.

¹¹³ Se prop. 2003/04:150 s. 178 f.

bedömningen ofta måste ske i ett sammanhang för att inte äventyra den skadelidandes rätt. Problematiken illustreras lättast med ett exempel. Ponera att A kräver skadestånd av B som efter kontakt med sitt försäkringsbolag invänder att ansvaret inte omfattas av dennes ansvarsförsäkring samt att skadeståndet är oskäligt betungande och därmed ska jämkas enligt 6 kap. 2 § SkL. Under sådana omständigheter är det nödvändigt att pröva bärigheten av den försäkringsrättsliga invändningen före jämningsfrågan. För det fall invändningen är korrekt kan det bli aktuellt att jämka skadeståndet. Skulle det däremot visa sig att B har fel beträffande ansvarsförsäkringens omfattning är jämkning utesluten och A ska tillerkännas fullt skadestånd.¹¹⁴ Om A inte har direktkravs rätt kan denne dock inte få omfattningsinvändningen prövad gentemot försäkringsbolaget.¹¹⁵ Införande av direktkravs rätt med anledning av denna typ av implikationer diskuterades under utredningsarbetet med 2005 års FAL, men kom aldrig att leda till lagstiftning.¹¹⁶

3.4 Särskilda aspekter på direktkravs rätten

3.4.1 Härledd eller självständig direktkravs rätt

Förutsättningarna för den skadelidandes direktkravs rätt gentemot försäkringsbolaget har presenterats ovan. Härutöver har HD i några rättsfall uttalat sig om särskilda aspekter på den skadelidandes direktkravs rätt vilka nu ska beröras. En viktig fråga avser huruvida den skadelidande i en direktkravssituation tar över samma rätt som den försäkrade har gentemot försäkringsbolaget, dvs. en härledd rätt, eller om krav rätten snarare är en fristående och självständig rätt för den skadelidande.

Frågan aktualiserades i NJA 2009 s. 355 i anslutning till att HD hade att ta ställning till frågor rörande preskription. Bakgrunden till målet kan summeras enligt följande. Bolaget EH hade köpt ett antal värdepapper av bolaget TC. I samband med köpet bekräftade fondkommissionsbolaget AF, hos vilket både EH och TC hade värdepappersdepåer, att de ifrågavarande värdepapperna fanns tillgängliga på TC:s depå samt att de sedermera hade överförts till EH:s depå. Bekräftelsen visade sig vara felaktig då värdepapperna aldrig hade funnits på TC:s depå och därmed inte heller hade kunnat överföras till EH. EH väckte skadeståndstalan mot AF varvid CI, som övertagit EH:s rätt under processens gång, ingick en förlikning med AF. Förlikningen innebar att CI nedsatte sitt krav med 50 miljoner samt att AF medgav betalningsskyldighet intill det reviderade beloppet och överlät sin rätt till ansvarsförsäkrings ersättning till CI. Knappt ett år senare avböjde AF:s ansvarsförsäkringsbolag att utge ersättning med hänvisning till att

¹¹⁴ Jfr Hellner & Radetzki: *Skadeståndsrätt*, s. 188.

¹¹⁵ Jfr SOU 1989:88 s. 219 f.

¹¹⁶ Jfr SOU 1989:88 s. 216 ff samt Ds 1993:39 s. 180 ff.

anspråket var preskriberat.¹¹⁷ CI, som hade direktkravs rätt, väckte talan mot försäkringsbolaget och yrkade förpliktigande att utge försäkringsersättning under ansvarsförsäkringen. Till grund för att fordran inte skulle anses preskriberad anfördes att försäkringsbolaget hade avstått från att göra preskriptionsinvändning gällande mot sin försäkringstagare och att avståendet skulle anses ha rättsverkan även i förhållande till CI.

Den i målet aktuella ansvarsförsäkringen var obligatorisk.¹¹⁸ CI:s krav hänförde sig dock till tiden före 2005 års FAL, och då den äldre försäkringsavtalslagen saknade en regel motsvarande 9 kap. 7 § st. 1 p. 1 FAL, kunde CI inte grunda sin direktkravs rätt på någon författningsbestämmelse. En sådan rätt följde emellertid av försäkringsavtalet, vilket därmed utgjorde ett tredjemansavtal till förmån för den skadelidande. Beträffande preskriptionsfrågan konstaterade HD inledningsvis att det rörde sig om en obligatorisk ansvarsförsäkring och att skyddssyftet med en sådan måste antas vara att göra den skadelidande mindre beroende av försäkringstagaren när det gäller att få ut försäkringsersättning. Som en följd härav kan den skadelidande själv åstadkomma preskriptionsavbrott genom att väcka talan mot försäkringsbolaget. Därefter uttalade HD: "[a]tt ett preskriptionsavbrott med avseende på den rätt försäkringstagaren har mot försäkringsgivaren skulle omfatta också den skadelidandes rätt till försäkringsersättningen enligt ett i försäkringsavtalet intaget tredjemanslöfte framstår som mindre förenligt med att skadelidanden kan göra gällande sin rätt mot försäkringsgivaren självständigt och [...] bryta preskriptionen avseende den rätten om och när han vill det." Slutsatsen blev följaktligen försäkringsbolagets preskriptionsavstående i förhållande till AF inte kunde utsträckas till att även omfatta CI och att CI:s rätt till försäkringsersättningen därmed var preskriberad.

Av 2009 års avgörande följer att avtal som föreskriver direktkravs rätt ger den skadelidande en självständig rätt mot försäkringsbolaget. Att den skadelidandes fordran inte är accessorisk med försäkringstagarens innebär dels att den förra själv kan vidta preskriptionsavbrytande åtgärder, dels att försäkringsbolagets eftergifter i förhållande till försäkringstagaren inte kan åberopas av den skadelidande.¹¹⁹ Observeras bör att 2009 års fall rör avtalad direktkravs rätt och att HD därmed inte nödvändigtvis hade kommit till samma slutsats om direktkravs rätten istället följt av lag.

¹¹⁷ Försäkringsbolaget invände även att dess ersättningsskyldighet hade bortfallit i och med att AF hade ingått förlikning utan försäkringsbolagets godkännande. Denna invändning behandlas emellertid inte här.

¹¹⁸ Se 5 kap. 2 § i den numera upphävda VPL. Notera vidare att VPL inte gav den skadelidande någon rätt till direktkrav.

¹¹⁹ van der Sluijs: *Självständig direktkravs rätt på gott och ont*, s. 2.

3.4.2 Subrogerad direktkravs rätt

En annan fråga som aktualiserats i rättspraxis avser huruvida direktkravs rätt kan subrogeras, närmare bestämt om ett försäkringsbolag som utgett ersättning för egendomsskada som orsakats av annan i förekommande fall kan överta sin försäkringstagares direktkravs rätt och rikta regresskrav direkt mot skadevållarens ansvarsförsäkringsbolag. Av 7 kap. 9 § FAL följer att det försäkringsbolag som i enlighet med försäkringsvillkoren har ersatt en skada, inträder i den försäkrades rätt till skadestånd med anledning av skadan.¹²⁰

I rättsfallet NJA 2013 s. 233 hade försäkringsbolaget LF ersatt sin försäkringstagare, en kommun, med 5,9 miljoner SEK med anledning av en brandskada. Branden hade orsakats av två fjortonåriga flickor som tänt eld på en buske invid en kommunägd skolbyggnad till vilken elden spred sig och orsakade omfattande skador. I och med utbetalningen inträdde LF i kommunens rätt till skadestånd och framställde regressanspråk, inte mot någon av flickorna, utan direkt mot den ena flickans ansvarsförsäkringsbolag, TH. LF anförde att flickan hade orsakat brandskadan genom grov vårdslöshet och åberopade TH:s subsidiära ansvar enligt 4 kap. 9 § st. 2 FAL då flickan inte själv kunde betala. TH genmälde dels att direktkravs rätten tillkom kommunen och inte kunde subrogeras, dels att flickan orsakat skadan uppsåtligt alternativt i samband med uppsåtlig brottslig handling som kunde föranleda fängelse och att ansvaret därmed inte omfattades av försäkringen.

HD inledde med att konstatera att lagtexten i 7 kap. 9 § och 9 kap. 7 § FAL talar om ”den försäkrades rätt till skadestånd” respektive ”den skadelidandes” rätt att rikta krav direkt mot försäkringsbolaget. Reglernas ordalydelse inrymmer således strikt taget endast försäkringsbolagets rätt att återkräva skadebelopp från en skadevållare respektive den skadelidandes rätt att rikta direktkrav mot ett ansvarsförsäkringsbolag. Formuleringarna i FAL utgår emellertid från normalfallen dvs., vid regress, att den försäkrade har fått ersättning från sitt försäkringsbolag och, vid direktkrav, att det på skadevållarsidan finns en ansvarsförsäkring som kan tas i anspråk av den skadelidande. Direktkravsreglerna berör således inte möjligheten att även den skadelidande har en försäkring. Mot bakgrund härav, samt då ingen ledning stod att finna i förarbetena till FAL, fick frågan istället behandlas enligt allmänna principer om rättsverkan av subrogation. Rättsverkan av subrogation är som utgångspunkt att den inträdande parten intar samma rättsliga position som den ursprungliga fordringsägaren, varken bättre eller sämre. Enligt HD:s mening var försäkringsbolagets regressrätt därmed härledd från den försäkrade och utgjorde ett inträde i dennes rätt till skadestånd. Eftersom kommunen hade haft rätt att rikta krav direkt mot TH hade således även LF en sådan rätt. Intressant att notera är sålunda att försäkringsbolagets regressrätt är accessorisk till den försäkrades rätt till skadestånd medan den rätt som försäkringsbolaget övertar, dvs.

¹²⁰ Motsvarande gäller enligt 8 kap. 19 § FAL vid företagsförsäkring.

direktkravsrätten gentemot skadevållarens försäkringsbolag, i vissa avseenden är att betrakta som självständig.¹²¹

Rättsfrågan i 2013 års avgörande torde inte sakna praktisk betydelse. Med tanke på försäkringsskyddets stora utbredning i Sverige ersätts merparten av de skador som inträffar av försäkringsbolag. Att så är fallet illustreras bl.a. av att försäkringsbolag är parter i flertalet av de skadeståndsrättsliga tvister som tas upp till prövning i HD.¹²² Även egendomsskador som orsakats av annan ersätts inte sällan i första ledet ur den skadade egendomens objektförsäkring, varefter det är upp till det egendomsförsäkrande bolaget att ta ställning till om det finns förutsättningar för en framgångsrik regresstalan mot skadevållaren och dennes ansvarsförsäkring.

3.5 Försäkringsbolagens invändningsrätt vid direktkrav

3.5.1 Inledning

Vid direktkrav föreligger som bekant tre olika förhållanden, nämligen skadeståndsförhållandet, försäkringsförhållandet och direktkravsförhållandet.¹²³ I förevarande avsnitt ska undersökas i vilken mån försäkringsbolaget kan komma med invändningar av skadestånds- respektive försäkringsrättslig natur gentemot den skadelidande inom direktkravsförhållandet. Förutsättningarna för den skadelidandes direktkravsrätt har presenterats ovan. Undersökningen nedan utgår således från att direktkravsrätten är fastställd och avser försäkringsbolagets invändningsutrymme därefter.

3.5.2 Skadeståndsrättsliga invändningar

Under handläggningen av ett ansvarsärende har försäkringsbolaget att bedöma huruvida den försäkrade är skadeståndsskyldig eller inte. Det är således uppenbart att invändningar av skadeståndsrättslig karaktär, dvs. rörande den försäkrades påstådda skadeståndsansvar, kan framföras även inom direktkravsförhållandet. Försäkringsbolaget kan därmed bestrida ansvar helt eller delvis med hänvisning till bristande culpa eller adekvat kausalitet, åberopa eventuella ansvarsbegränsningar som kan finnas i förhållandet mellan den skadelidande och skadevållaren, åberopa att skadeståndet ska jämkas p.g.a. medvållande osv. Sådana invändningar är hänförliga till skadeståndsförhållandet, dvs. förhållandet mellan den försäkrade skadevållaren och den skadelidande.¹²⁴

¹²¹ Mer härom nedan i avsnitt 3.5.

¹²² Se t.ex. NJA 2007 s. 758 och NJA 2007 s. 711.

¹²³ Se avsnitt 3.2.1 ovan.

¹²⁴ Se van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 162 ff.

3.5.3 Försäkringsrättsliga invändningar

Nästa fråga är i vilken mån försäkringsbolaget kan komma med invändningar av försäkringsrättslig natur gentemot den skadelidande. Inom ramen för försäkringsförhållandet kan försäkringsbolaget som bekant göra diverse invändningar gällande mot den försäkrade. Invändningarna kan grundas på regler i FAL eller olika typer av villkor i det enskilda försäkringsavtalet. Försäkringsbolaget kan således göra gällande t.ex. att skadan inte omfattas av försäkringen, att anspråket är preskriberat eller att ersättningen ska sättas ned helt eller delvis p.g.a. brott mot biförpliktelser. Frågan är i vilken utsträckning denna invändningsrätt även gäller i förhållande till den skadelidande vid direktkrav. Försäkringsbolagets möjligheter att åberopa framkallande eller förvärrande av försäkringsfallet samt brott mot räddningplikten eller säkerhetsföreskrifter har behandlats ovan i samband med redogörelsen för försäkringsbolagets subsidiära ersättningsansvar.¹²⁵ Beträffande invändningar om brott mot biförpliktelser kommer fokus i förevarande avsnitt att ligga på den försäkrades brott mot upplysningsplikten, samt de biförpliktelser som aktualiseras efter ett inträffat försäkringsfall. Därutöver behandlas försäkringsbolagets möjligheter att åberopa omfattningsvillkor.¹²⁶

Formuleringen ”ersättning enligt försäkringsavtalet” i 9 kap. 7 § st.1 FAL antyder att försäkringsbolaget bör kunna framställa samma invändningar mot den skadelidande som mot den försäkrade, vilket också är utgångspunkten. För den skadelidande skulle en sådan ordning innebära att dennes rätt till ersättningen alltid överensstämmer med den försäkrades. Direktkravsrätten vore med andra ord härledd från den försäkrade och accessorisk med dennes rätt.¹²⁷ En närmare undersökning visar emellertid att så inte alltid är fallet vilket kan ge upphov till komplexa frågeställningar. Direktkravsrätten är nämligen varken uteslutande härledd eller uteslutande självständig utan har inslag av bådadera.¹²⁸ Försäkringsbolagets möjligheter att framställa invändningar vid direktkrav varierar följaktligen, bl.a. beroende av vilken regel direktkravsrätten grundas på i det enskilda fallet och vilken typ av invändning försäkringsbolaget vill rikta mot den skadelidande.

Vid frivillig ansvarsförsäkring kan försäkringsbolaget normalt åberopa så kallade omfattningsvillkor, dvs. att den aktuella skadan eller skadeorsaken inte omfattas av försäkringen.¹²⁹ Vid direktkrav mot obligatorisk ansvarsförsäkring, som enligt speciallagstiftning ska ha viss omfattning, är rättsläget inte lika klart. Van der Sluijs noterar att en författningsregel som påbjuder viss omfattning kan ha antingen försäkringstagaren eller försäkringsbolaget som adressat. För det fall påbudet riktar sig till försäkringsbolaget har detta enligt hennes uppfattning ingen rätt att åberopa

¹²⁵ Se avsnitt 3.2.4.

¹²⁶ Invändningar om preskription behandlas nedan i avsnitt 3.5.4.

¹²⁷ Johansson & van der Sluijs: *Direktkrav enligt nya FAL*, s. 82.

¹²⁸ van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 161.

¹²⁹ Jfr van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 166.

ett avvikande omfattningsvillkor gentemot en direktkravsberättigad skadelidande. Att så är fallet följer, enligt van der Sluijs resonemang, av principen om avtalets subjektiva begränsning, enligt vilken försäkringsavtalets parter inte kan beröva tredje man dennes författningsstadgade rättigheter. Om påbudet istället är adresserat till försäkringstagaren menar van der Sluijs däremot att den skadelidande blir bunden av den tecknade försäkringens omfattning. Samma ordning torde gälla beträffande självrisk, dvs. försäkringsbolaget är fritt att avräkna självriskbelopp från ersättningen förutsatt att inget annat följer av någon speciallag.¹³⁰

Utöver omfattningsvillkor kan försäkringsbolaget, gentemot den försäkrade, åberopa brott mot biförpliktelser. Vid direktkrav blir frågan huruvida försäkringsbolaget med framgång kan åberopa den försäkrades överträdelse i förhållande till den skadelidande. Generellt kan sägas att brott mot biförpliktelser kan åberopas mot den skadelidande i större utsträckning vid företagsförsäkring än vid konsumentförsäkring.¹³¹ De biförpliktelser som hittills har behandlats i uppsatsen hänför sig främst till tiden för skadans inträffande.¹³² Upplysningsplikten däremot ska fullgöras av försäkringstagaren och aktualiseras vid avtalets ingående.¹³³ För det fall försäkringstagaren inte har fullgjort sina åligganden i detta avseende kan försäkringsbolaget åberopa överträdelsen gentemot samtliga ersättningsberättigade, dvs. även mot en direktkravsberättigad skadelidande, oavsett om det rör sig om en konsumentförsäkring eller en företagsförsäkring.¹³⁴

FAL innehåller även regler om skyldighet att anmäla skada samt medverka vid skaderegleringen, dvs. biförpliktelser avseende tiden efter skadetillfället. Den försäkrades försummelse att anmäla skada och medverka vid skaderegleringen kan enligt 7 kap. 2 § st. 2 och 8 kap. 19 § st. 2 FAL inte leda till att ersättningen sätts ned för den skadelidande vid ansvarsförsäkring. Under sådana omständigheter har emellertid försäkringsbolaget rätt att återkräva en skälig del av det som utgivits till den skadelidande från den försäkrade. Ett sådant återkrav kan emellertid enligt 7 kap. 2 § st. 1 p. 1 FAL endast bli aktuellt om den försäkrades försummelse har lett till skada för försäkringsbolaget.¹³⁵

¹³⁰ Se van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 166 ff. För närmare analys och kritik av van der Sluijs resonemang se avsnitt 3.6.2 nedan.

¹³¹ van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 177.

¹³² Notera dock att räddningsplikten inträder såväl före som efter skadans inträffande. Först såsom en skyldighet att avvärja skadeståndsskyldighet, därefter som en skyldighet att begränsa skadan och tillvarata försäkringsbolagets regressrätt. Se vidare Bengtsson: *Försäkringsavtals rätt*, s. 281 ff.

¹³³ Se 4 kap. 1-2 §§ samt 8 kap. 8-9 §§ FAL.

¹³⁴ Prop. 2003/04:150 s. 172 f, se även van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 175.

¹³⁵ van der Sluijs: *Direktkravs rätt*, s. 178 ff.

3.5.4 Preskriptionsinvändningar

Slutligen ska något sägas om FAL:s regler om preskription av rätten till försäkringsersättning. Den nuvarande regleringen avseende försäkringsbolagens möjligheter att hävda preskription gentemot en direktkravsberättigad skadelidande har utsatts för hård kritik i doktrinen.¹³⁶ Problemet med preskriptionsinvändningar vid direktkrav är att direktkravsrätt inte nödvändigtvis föreligger redan från början, utan kan uppkomma långt efter skadetillfället t.ex. vid den försäkrade skadevållarens konkurs. Om preskriptionsfristen för den skadelidande inleds vid samma tidpunkt som för den försäkrade kan anspråket följaktligen vara preskriberat redan innan direktkravsrätten uppstår. Preskriptionsavbrott sker genom väckande av talan mot försäkringsbolaget vilket den skadelidande som bekant inte kan ombesörja vid avsaknad av direktkravsrätt.¹³⁷

Preskriptionsreglerna i FAL har emellertid nyligen reformerats och den nya lagändringen träder i kraft redan den 1 januari 2015.¹³⁸ Mot bakgrund härav ter det sig naturligt att undersöka de nya reglerna inom ramen för denna uppsats. Enligt den nya regeln i 7 kap. 4 § FAL måste den som vill ha försäkringsersättning eller annat försäkringsskydd vid konsumentförsäkring väcka talan inom tio år från tidpunkten när det förhållande som enligt försäkringsavtalet berättigar till sådant skydd inträdde.¹³⁹ För det fall anspråk har framställts inom denna tid är fristen alltid minst sex månader från det att försäkringsbolaget har tagit slutlig ställning till anspråket. Det förhållande som berättigar till ersättning under ansvarsförsäkringen är skadeståndskravet, inte skadan i sig, vilket innebär att preskriptionstiden börjar löpa när den skadelidande framställer sitt skadeståndskrav mot den försäkrade. Om den skadelidande först riktar sitt krav mot skadevållaren och sedan blir direktkravsberättigad, t.ex. p.g.a. skadevållarens konkurs, räknas preskriptionstiden från tidpunkten för det ursprungliga kravet. För det fall direktkravsrätt föreligger redan från början, t.ex. vid obligatorisk ansvarsförsäkring eller om skadevållarens konkursutbrott inträffar i tiden mellan det skadegörande handlandet och kravets framställande, löper preskriptionsfristen från den tidpunkt då den skadelidande har ett anspråk på försäkringsbolaget, dvs. oberoende av om krav har riktats mot skadevållaren eller inte.¹⁴⁰ För det fall skadevållaren är en upplöst juridisk person inleds preskriptionsfristen vid den tidpunkt då det skadevållande bolaget upplöstes, eller vid kravets framställande om detta hunnit ske innan upplösningen.¹⁴¹

Vid företagsförsäkring gäller som utgångspunkt, enligt den nya utformningen av 8 kap. 20 § FAL, samma ordning som vid

¹³⁶ Se bl.a. Johansson & van der Sluijs: *Direktkrav enligt nya FAL*, s. 86 ff.

¹³⁷ Johansson & van der Sluijs: *Direktkrav enligt nya FAL*, s. 87.

¹³⁸ Se prop. 2012/13:168.

¹³⁹ Enligt den nu gällande regeln i 7 kap. 4 § FAL måste den som vill göra anspråk på ersättning väcka talan mot försäkringsbolaget inom tre år efter att ha fått kännedom om att anspråket kunde göras gällande och i vart fall inom tio år från det att anspråket tidigast kunde göras gällande.

¹⁴⁰ Prop. 2012/13:168 s. 59.

¹⁴¹ Bengtsson: *Ny lagstiftning om försäkringspreskription*, s. 536.

konsumentförsäkring. En väsentlig skillnad är dock att försäkringsbolaget skriftligen kan förelägga den försäkrade att väcka talan inom kortare tid än vad som följer av huvudregeln. Avsteg från huvudregeln kan vidare följa av försäkringsvillkoren men inte heller då får fristen vara kortare än ett år. Av 8 kap. 20 § st. 4 FAL följer slutligen att varken skriftligt föreläggande eller föreskrift i villkoren påverkar den skadelidandes rätt att rikta direktkrav mot försäkringsbolaget vid obligatorisk ansvarsförsäkring.¹⁴² Regleringen i det sistnämnda stycket innebär att preskriptionstiden avseende den skadelidandes rätt till försäkringsersättningen vid obligatorisk försäkring alltid är tio år från tidpunkten för direktkravsrettens uppkomst.¹⁴³

3.6 Sammanfattning och analys

3.6.1 Allmänt om direktkravsretten

Direktkravsreglerna i 9 kap. 7 § FAL är uppenbarligen tillkomna i syfte att skydda den skadelidande. Obligatorisk ansvarsförsäkring föreligger huvudsakligen i verksamheter vars farlighet anses motivera ett förstärkt skydd för kretsen av potentiella skadelidande samt på områden där lagstiftaren haft ambitionen att stärka konsumentskyddet. Det faktum att direktkravsrett föreligger vid obligatorisk ansvarsförsäkring är följaktligen att betrakta som ännu ett led i vidareutvecklingen av skyddet mot sådana verksamheters följdverkningar. 9 kap. 7 § st. 1 p. 2-3 FAL avser situationer där skadevållaren är ur stånd att på egen hand gottgöra den skadelidande till fullo eller till och med överhuvudtaget. Dessa regler betonar vikten av skadelidandes rätt till ersättning på ett mer generellt plan och illustrerar att även de frivilliga ansvarsförsäkringarna, om än inte nödvändigtvis primärt, betraktas som ett skydd för den skadelidande.

När den försäkrade är i konkurs medför direktkravsmöjligheten att den skadelidande hamnar i ett bättre läge än övriga borgenärer. Man kan med utgångspunkt häri fråga sig huruvida direktkravsretten är förenlig med den obeståndsrättsliga likabehandlingsprincipen. Poängteras bör dock att försäkringsbolaget, även om direktkravsrett inte hade förelegat, knappast hade varit villigt att utbetala ersättningen till den försäkrade när denne är på obestånd eller till och med i konkurs. Under sådana omständigheter sker betalningen nämligen, enligt 9 kap. 8 § FAL, inte med befriande verkan för bolaget. Mot bakgrund av detta torde direktkravsretten inte medföra något egentligt ingrepp i övriga konkursborgenärs rätt.

Enligt 9 kap. 7 § st. 1 p. 3 FAL föreligger direktkravsrett när den försäkrade är en upplöst juridisk person. Regeln framstår som välmotiverad av hänsyn till den skadelidande med tanke på att en skadeståndstalan mot en upplöst

¹⁴² Prop. 2012/13:168 s. 61.

¹⁴³ Se prop. 2012/13:168 s. 62 samt Bengtsson: *Ny lagstiftning om försäkringspreskription*, s. 535.

juridisk person torde vara förenad med stora svårigheter.¹⁴⁴ En upplöst juridisk person kan heller inte framställa något krav på ersättning gentemot försäkringsbolaget. Direktkravsrätten medför alltså att bolaget, trots att den försäkrade har upphört att existera, kan förmås att utge motprestation till de premier som uppburits under försäkringstiden. Att regelns tillämplighet är beroende av att den försäkrade är en juridisk person innebär naturligtvis att den endast kan aktualiseras vid företagsförsäkring. En motsvarande regel bör emellertid kunna anses vara motiverad vid konsumentförsäkring, när den försäkrade har avlidit eller befinner sig på okänd ort.

Att direktkravs rätt föreligger även när försäkringsbolagets subsidiära ansvar enligt 4 kap. 9 § st. 2 FAL aktualiseras framstår som ändamålsenligt. Regeln i sig är emellertid enligt min mening onödigt komplicerad och ogenomtänkt. Ovan har poängterats det paradoxala i att försäkringsbolaget har att företräda den försäkrades intressen i förhållande till den skadelidande samtidigt som 4 kap. 9 § st. 2 FAL ger bolaget ett visst incitament att argumentera för grova försummelse från densammes sida. Härutöver ter det sig udda att subsidiärt ansvar förekommer endast vid konsumentansvarsförsäkring. Mer rimligt vore enligt min mening att uppställa sådant ansvar när den skadelidande är en konsument, oberoende av om skadan omfattas av företags- eller konsumentförsäkring. Hur pass långtgående skadelidandeskyddet ska vara beror rimligen på vem som lider skada, inte på vem som vållar skadan. Det torde därmed ligga mer i linje med allmänna rättspolitiska målsättningar att betona ansvarsförsäkringens reparativa funktion vid konsumentskador i allmänhet än vid skador vållade av konsumenter.

Viktigt att komma ihåg är emellertid att reglerna i FAL endast sätter de nedre gränserna för vad försäkringsbolagen får föreskriva i sina villkor. Förutsatt att dessa minimikrav beaktas råder följaktligen avtalsfrihet och ingenting hindrar försäkringsbolagen från att tillämpa villkor som är mer generösa än de tvingande reglerna i FAL. För det fall ansvarsförsäkringsvillkoren inte innehåller någon begränsning avseende skador vållade genom grov vårdslöshet kommer regleringen i 4 kap. 9 § FAL således inte att ställa till med problem vid skaderegleringen.¹⁴⁵

3.6.2 Försäkringsbolagets invändningsrätt

Reglerna om försäkringsbolagets invändningsrätt, gentemot såväl den försäkrade som den skadelidande, är tvingande. Utformningen av försäkringsbolagets invändningsrätt torde därmed vara av väsentlig betydelse för frågan om huruvida direktkravsutrymmet i svensk rätt borde utvidgas eller inte. En inskränkt rätt att komma med invändningar kan

¹⁴⁴ Jfr Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*, s. 391 not. 590.

¹⁴⁵ Se Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt* (s. 287) som menar att 4 kap. 9 § st. 2 FAL sällan torde aktualiseras då försäkringsbolagen i stor utsträckning har utformat sina villkor så att de även täcker ansvar vid grov vårdslöshet. Se dock NJA 2013 s. 233 där det subsidiära ansvaret åberopades som grund för direktkravs rätt.

medföra att försäkringsbolagen tvingas lämna ersättning för skador som inte medräknats vid riskbedömningen. Under sådana omständigheter kommer alltså försäkringstagarens premie inte att svara mot den risk försäkringsbolaget åtagit sig att bära. Det hade givetvis varit möjligt för bolaget att ta höjd för detta vid premiesättningen men även en sådan ordning har sina nackdelar. För det första torde det vara förenat med stora praktiska svårigheter att på ett korrekt sätt beräkna påslagets storlek. För det andra hade en sådan ordning knappast varit ekonomiskt effektiv med tanke på att den snarast skönsmåssiga höjningen av premien drabbar hela försäkringstagarkollektivet trots att de händelser höjningen är avsedd att ta höjd för, dvs. direktkravsfall där den försäkrade brutit mot biförpliktelser, endast torde förekomma i begränsad utsträckning.¹⁴⁶

I vissa av de speciallagar som uppställer ansvarsförsäkringsplikt preciseras försäkringsbolagens rätt att återopa omfattningsvillkor åtminstone till viss del direkt i lagtexten.¹⁴⁷ För det fall speciallagstiftningen inte reglerar invändningsrätten får rättsläget sägas vara oklart. Den distinktion som görs av van der Sluijs beträffande de icke specialreglerade fallen, dvs. att försäkringsbolagets invändningsrätt skulle vara beroende av om påbudet riktar sig till bolaget eller till försäkringstagaren, kan enligt min mening ifrågasättas. En första invändning är att det inte sällan torde vara i stort sett omöjligt att avgöra huruvida en viss regel riktar sig till försäkringsbolaget eller till verksamhetsutövaren. Att försäkringsskydd av viss omfattning påbjuds av lag kan rimligen inte heller innebära att sådant skydd måste föreligga enligt en och samma försäkring. Omfattningsreglerna torde i regel snarare fokusera på vilket försäkringsskydd som totalt sett ska finnas än hur försäkringsbolagen ska utforma sina enskilda produkter. Förutsatt att det totala försäkringsskyddet i slutändan står i överensstämmelse med lagen bör verksamhetsutövaren med andra ord kunna fullgöra sin försäkringsplikt genom att t.ex. teckna en allmän ansvarsförsäkring hos bolag A och sedan komplettera denna med diverse tilläggsförsäkringar hos bolag B och C. Om verksamhetsutövaren under sådana omständigheter tecknar den allmänna ansvarsförsäkringen hos bolag A men underlåter att teckna erforderliga tilläggsförsäkringar framstår det som orimligt att lasta bolag A för att verksamhetsutövaren inte uppnår författningen enligt försäkringsskydd. I linje med detta resonemang bör försäkringsbolagen alltså även vid direktkrav mot obligatorisk ansvarsförsäkring kunna invända att ansvaret inte omfattas av försäkringen. Mot denna slutsats, och för den delen mot den av van der Sluijs förespråkade modellen, kan visserligen anföras att obligatoriska ansvarsförsäkringar syftar till att skydda presumtiva skadelidande och att det, mot bakgrund därav framstår som rimligt att låta skadelidandeskyddet tjäna som ledstjärna vid uttolkningen av försäkringsbolagets invändningsrätt. Rättsläget får sägas vara oklart.

Slutligen bör något sägas om de nya preskriptionsreglerna. Värt att nämna, trots att de gamla reglerna endast har berörts i förbigående, är att lagändringen dels har förbättrat den skadelidandes ställning i flera

¹⁴⁶ Jfr Dahlman m.fl: *Rättsekonomi*, s. 91 f.

¹⁴⁷ Se t.ex. 25 § st. 1 AL.

avseenden, dels medfört en klarare reglering av tidpunkten för preskriptionsfristens början. På konsumentens sida innebär de nya reglerna att preskription inträder tio år efter det att det ursprungliga kravet framställdes. Det optimala ur den skadelidandes perspektiv hade naturligtvis varit om preskriptionsfristen började löpa från och med direktkravsrettens uppkomst, t.ex. när konkursbeslut fattas beträffande skadevållaren, men med tanke på att fristen nu uppgår till hela tio år lär skillnaden i praktiken inte medföra några nackdelar för den skadelidande. På företagssidan finns däremot, vid frivillig ansvarsförsäkring, alltså en risk för att den försäkrades försummelse att vidta preskriptionsavbrytande åtgärder kan gå ut över den skadelidande. Så blir fallet om försäkringsbolaget utnyttjar sin möjlighet att skriftligen, eller genom föreskrift i försäkringsvillkor, förelägga den försäkrade att väcka talan inom viss tid, dock minst ett år. Med tanke på att det exempelvis kan ta lång tid innan konkursbeslut fattas avseende en insolvent försäkringstagare torde det, även enligt de nya reglerna, föreligga en reell risk för att den skadelidandes rätt till ersättningen preskriberas redan innan direktkravsrett uppkommer.

4 Rättsskyddsförsäkring

4.1 Rättsskyddsförsäkringens konstruktion och funktion

Rättsskyddsförsäkringen är avsedd att skydda den försäkrade mot omkostnader som kan uppkomma med anledning av en tvist. Det rör sig följaktligen främst om egna ombuds- och utredningskostnader samt motpartens kostnader av motsvarande slag för det fall den försäkrade åläggs betalningsansvar härför av domstol.¹⁴⁸ Ansvarsförsäkringens och rättsskyddsförsäkringens funktioner kan sägas vara i viss mån överlappande i och med att även den förra ersätter rättegångskostnader om skadeståndsfrågan behöver prövas av domstol.¹⁴⁹ Syftet med rättsskyddsförsäkringen är detsamma som med den statliga rättshjälpen. Den senare har emellertid, enligt 9 § rättshjälpslagen (1996:1619), gjorts subsidiär i förhållande till den förra. Dessutom bör nämnas att rättshjälp, enligt 13 § rättshjälpslagen, endast i särskilda undantagsfall kan beviljas för näringsidkare.

Rättsskyddsförsäkring ingår i alla hemförsäkringar och i flertalet företagsförsäkringar. På företagssidan finns dessutom möjlighet att teckna rättsskyddsförsäkring som tillägg till s.k. paketförsäkringar.¹⁵⁰ Distinktionen mellan konsument- respektive företagsförsäkringen är densamma som vid ansvarsförsäkring, dvs. den förra omfattar tvister som uteslutande rör den försäkrade i egenskap av privatperson och den senare gäller för försäkringstagaren, dennes anställda och andra medförsäkrade.¹⁵¹ Försäkringen ersätter bara den försäkrades kostnader och försäkringsbolaget är inte involverat i själva processföringen.¹⁵² I detta avseende skiljer sig rättsskyddsförsäkringen från ansvarsförsäkringen under vilken försäkringsbolaget vanligen åtar sig att företråda den försäkrade för det fall skadeståndskravet ska prövas av domstol.

Ett rättsskyddsärende initieras hos försäkringsbolaget när den försäkrades ombud inkommer med en skriftlig ansökan om ianspråktagande av försäkringen. Bolaget bedömer härvid huruvida den aktuella tvisten är sådan att den omfattas av försäkringen och om så är fallet skickas en bekräftelse till ombudet. Försäkringsbolagets ställningstagande i detta avseende innefattar även ett bedömande av ombudets lämplighet för uppdraget varvid ett positivt besked i rättsskyddsfrågan innebär att bolaget godkänner försäkringstagarens val av ombud. För det fall det ansökande ombudet är advokat eller biträdande jurist på en advokatbyrå godkänns vederbörande

¹⁴⁸ Hellner: *Försäkringsrätt*, s. 429, se även prop. 1996/97:9 s. 83ff.

¹⁴⁹ Se dock V 965:7 mom. 12.1 p. 10.

¹⁵⁰ Prop. 1996/97:9 s. 83.

¹⁵¹ För exempel se V 965:7 mom. E.01.1 samt H 14 mom. H.1.3 och H.2.2 p. 4.

¹⁵² Hellner: *Försäkringsrätt*, s. 429.

per automatik. Beträffande andra ombud kan försäkringsbolaget hänskjuta frågan om ombudets lämplighet till en särskild nämnd för prövning.¹⁵³

Rättsskyddsförsäkringarnas omfattning kan naturligtvis skilja sig åt från ett försäkringsbolag till ett annat. Villkoren är dock i stora drag överensstämmande och skillnader förekommer främst på detaljnivå.¹⁵⁴ Nedan ges en översikt av några vanligt förekommande villkor i syfte att illustrera försäkringsformens gängse omfattning. Rättsskyddsmomentet omfattar, på såväl konsumentsidan som företagssidan, främst tvistemål som kan prövas av tingsrätt, hovrätt eller HD. Tvister som enligt 1 kap. 3d § st.1 RB ska handläggas såsom förenklade tvistemål omfattas inte.¹⁵⁵ Även brottmål, samt mål om skadestånd med anledning av brott, faller utanför försäkringen.¹⁵⁶ I regel omfattas inte heller tvister som prövas i förvaltningsdomstol. På företagssidan kan dock rättsskydd utgå för vissa skattemål, åtminstone enligt de villkor som här har valts som exempel.¹⁵⁷

Försäkringsvillkoren innehåller även begränsningar avseende ansvarets utsträckning i tid och rum. Rättsskydd kan sålunda beviljas om försäkringen gäller när tvisten uppkommer och vid denna tidpunkt har varit gällande i två år. För det fall tvåårsfristen inte är uppfylld fordras att de händelser och omständigheter som ligger till grund för tvisten har inträffat under försäkringstiden. Slutligen gäller s.k. efterskydd, vilket innebär att rättsskydd kan beviljas även för en tvist som uppkommit efter försäkringens upphörande förutsatt att anledningen till upphörandet har varit att försäkringsbehovet har upphört.¹⁵⁸ Beträffande geografiska begränsningar kan sägas att rättsskyddsmomentet i hemförsäkringen omfattar tvister som grundar sig på händelser och omständigheter som inträffat inom norden, alternativt utanför norden förutsatt att tvisten gäller den försäkrade i egenskap av resenär.¹⁵⁹ Företagsrättsskyddets geografiska omfattning kan sannolikt variera i större utsträckning än på konsumentsidan. Enligt exempelvillkoren gäller försäkringen för tvist med motpart som har sitt hemvist inom norden samt för tvist som avser fastighet belägen inom norden.¹⁶⁰ Till detta skydd torde försäkringsbolagen vanligen erbjuda tilläggsförsäkringar, vilka t.ex. kan utöka rättsskyddsförsäkringens geografiska omfattning till att gälla tvister med motparter inom hela EU eller liknande. Slutligen bör noteras att rättsskyddsförsäkringen, i likhet med ansvarsförsäkringen, innehåller såväl villkor om självrisk som beloppsbegränsningar.¹⁶¹

¹⁵³ Prop. 1996/97:9 s. 85 f, för exempel se även V 965:7 mom. R.03.2 samt H 14 mom. H.3.1.

¹⁵⁴ Prop. 1996/97:9 s. 84.

¹⁵⁵ V 965:7 mom. 11.1-2 och 12.1 p. 1, samt H 14 mom. H.2.1 och H.2.2 p. 1.

¹⁵⁶ V 965:7 mom. 11 (anm.) och 12.1 p. 8 samt H 14 mom. H.2.1 och H.2.2 p. 8.

¹⁵⁷ Se V 965:7 mom.11.2 och 11.4.

¹⁵⁸ Se prop. 1996/97:9 s.84, jfr även V 965:7 mom. E.02 samt H 14 mom. H.1.4.

¹⁵⁹ Prop. 1996/97:9 s.84, jfr även H 14 mom. H.1.2.

¹⁶⁰ V 965:7 mom. E.03.

¹⁶¹ Prop. 1996/97:9 s. 85, jfr även V 965:7 mom. E.42 och 43.1 samt H 14 mom. H.5.1-2.

4.2 Direktkrav vid rättsskyddsförsäkring

En viss likhet mellan rättsskyddsförsäkringen och ansvarsförsäkringen kan urskiljas i det att fordran på försäkringsersättning uppkommer med anledning av ett anspråk från tredje man, dvs. genom ombudets fordran på arvode och motpartens eventuella krav avseende rättegångskostnader respektive skadeståndskravet från den skadelidande.¹⁶² Den ovan beskrivna utformningen av rättsskyddsförsäkringen innefattar således ett slags trepartsförhållande. Mellan den försäkrade och försäkringsbolaget gäller försäkringsavtalet och mellan den försäkrade och dennes ombud föreligger ett uppdragsförhållande. Ombudets förhållande till försäkringsbolaget är däremot inte lika klart. Ombudet gör anmälan om ianspråktagande av försäkringen och bolaget beviljar rättsskydd genom skrivelse till ombudet samtidigt som det torde stå klart att ombudet formellt sett varken är part i försäkringsavtalet eller ingående i den försäkrade personkretsen.

Beträffande försäkringsskyddet kan konstateras att rättsskyddet, i likhet med ansvarsförsäkringen, åtminstone indirekt skyddar även tredje mans intressen. Ur ombudets perspektiv får ett beviljande av rättsskydd anses vara en betryggande säkerhet för fordran på arvode i jämförelse med att endast förlita sig på klientens personliga betalningsförmåga. Precis som ansvarsförsäkringen tecknas emellertid rättsskyddsförsäkringen primärt i de försäkrades intresse, inte i ombudets eller i presumtiva motparters. En relevant fråga att ställa sig blir därmed huruvida tredje man har någon självständig rätt att kräva ersättning av försäkringsbolaget.

Frågan om ombudets ställning i förhållande till ett försäkringsbolag som beviljat rättsskydd uppkom i NJA 1996 s. 400. Ombudet hade företrätt ett företag, som vid tvistens uppkomst hade försatts i konkurs, i två tvister för vilka företagets försäkringsbolag hade beviljat rättsskydd. Ombudet, som ansåg sig ha bättre rätt till försäkringsersättningen än konkursboet, väckte fastställselsetalan mot konkursboet varvid försäkringsbolaget deponerade det omtvistade beloppet hos Länsstyrelsen. Som grund för talan anförde ombudet bl.a. att ett rättsförhållande hade uppstått mellan honom och försäkringsbolaget med anledning av att det senare hade godkänt honom som ombud. Därutöver hänvisade ombudet till att det var kutym i branschen att rättsskyddsersättning utbetalades direkt till ombud.

HD gick på ombudets linje och uttalade, efter inhämtande av yttrande från bl.a. Försäkringsförbundet och Advokatsamfundet, att försäkringsersättningen enligt fast praxis betalas direkt till ombudet såvida inte ombudet redan erhållit ersättning från försäkringstagaren. Omvänt var det en förutsättning för betalning av ersättning direkt till försäkringstagaren att denne kunde visa att betalning redan erlagts till ombudet. Denna fasta branschsedvänja skulle enligt HD:s uppfattning anses utgöra en del av innehållet i försäkringsavtalet mellan försäkringstagaren och

¹⁶² Zackariasson: *Direktkrav*, s. 217.

försäkringsbolaget vilket i sin tur innebar att ombudet hade bättre rätt till ersättningen än konkursboet.

Av HD:s dom i 1996 års fall följer alltså att ett ombud, vars klient är försatt i konkurs, har en självständig rätt gentemot det försäkringsbolag som beviljat rättsskydd. På vilken grund sådan rätt föreligger framgår emellertid inte med klarhet av domskälen. Att den föreliggande branschpraxisen ska anses utgöra en del av försäkringsavtalet tyder dock på att rättsskyddsavtalet är att betrakta som ett tredjemansavtal. Det rör sig följaktligen om direktkravs rätt på annan grund än vid ansvarsförsäkring.¹⁶³

Frågan om ombudets ställning vid rättsskyddsförsäkring blev åter föremål för HD:s prövning i NJA 2000 s. 48. Omständigheterna skiljde sig emellertid åt såtillvida att försäkringstagarna i 2000 års fall inte hade gått i konkurs. Ombudet hade företrätt 36 klienter i en tvist och samtliga hade fått rättsskydd beviljat av sina respektive försäkringsbolag. När tvisten avslutades hade viss förskotts betalning redan skett. Vid slutfaktureringen nekades ombudet ytterligare ersättning avseende 16 av klienterna och beträffande resterande ställdes kompletterande frågor av försäkringsbolagen. Ombudet riktade sin talan direkt mot försäkringsbolagen och yrkade ersättning ur respektive klients rättsskyddsförsäkring. Försäkringsbolagen bestred kravet och anförde bl.a. att ombudet hade väckt talan mot fel part, och att fordringsanspråket var preskriberat.

HD inledde med att pröva frågan om huruvida det förelåg ett partsförhållande mellan försäkringsbolagen och ombudet. Domstolen fann, med hänvisning till 1996 års fall, att ombudet hade en självständig rätt mot försäkringsbolaget inom ramen för försäkringsavtalet eftersom rättsskyddsförsäkringsavtalet utgjorde ett avtal till förmån för såväl ombud som försäkringstagare. Mot bakgrund härav var ombudet även berättigat att väcka talan direkt mot försäkringsbolaget oavsett om försäkringstagaren var i konkurs eller ej. Enligt den då gällande FAL gick rätten till försäkrings ersättning emellertid förlorad såvida talan inte väcktes mot bolaget inom tre år från det att den ersättningsberättigade fick kännedom om att fordran kunde göras gällande.¹⁶⁴ Denna preskriptionsregel gällde naturligt nog även i förhållande till det direktkravsberättigade ombudet. Mot bakgrund av att ombudets direktkravs rätt ansågs vara självständig var det dock irrelevant huruvida preskription hade inträtt i förhållandet mellan ombudet och dennes uppdragstagare eller inte.

Frågan om direktkrav vid rättsskyddsförsäkring aktualiserades även i NJA 2013 s. 253. Bakgrunden till 2013 års fall var att ett ombud hade nekats rätt att ta rättsskyddsförsäkringen i anspråk med hänvisning till att fordran på

¹⁶³ Notera dock att ansvarsförsäkringsavtalet i NJA 2009 s. 355 ansågs utgöra ett tredjemansavtal med hänvisning till att villkoren gav den skadelidande rätt att rikta krav direkt mot försäkringsbolaget.

¹⁶⁴ Motsvarande gäller enligt nuvarande regler, se 7 kap. 4 § samt 8 kap. 20 § FAL. Beträffande de preskriptionsbestämmelser som träder i kraft den 1 januari 2015, se avsnitt 3.5.4 ovan.

försäkringsersättning var preskriberad. Enligt försäkringsbolaget hade preskription inträtt då ombudet inte hade inkommit med rättsskyddsansökan inom en i villkoren föreskriven ettårsfrist. Frågan i HD var när preskriptionsfristen hade börjat löpa, vilket enligt försäkringsvillkoren var när den försäkrade hade ”fått kännedom om sin fordran”. HD fann att sådan kännedom förelåg när den försäkrade anlätade ombud i tvisten, och inte vid första faktureringsstillfället alternativt tidpunkten för uppdragets avslutande som ombudet anfört. Rätten till försäkringsersättning var därmed preskriberad.

2013 års fall tillför knappast några väsentliga nyheter till diskussionen om direktkrav vid rättsskyddsförsäkring. Skillnaden jämfört med 1996 respektive 2000 års avgöranden är att försäkringsbolaget i det senast avgjorda målet inte hade beviljat rättsskydd. Det faktum att direktkravs rätt ändå förelåg befäster således uppfattningen att avtalet om rättsskyddsförsäkring utgör ett tredjemansavtal per se, p.g.a. branschpraxis och sedvänja, och att ombudets självständiga ställning därmed inte är beroende av försäkringsbolagets åtgärder i form av godkännande av ombudet, beviljande av rättsskydd osv.

4.3 Sammanfattning och analys

4.3.1 Allmänt om direktkravs rätten

Av de ovan refererade rättsfallen från 1996 och 2000 följer att ombud, vars klienter omfattas av rättsskyddsförsäkring, har direktkravs rätt mot försäkringsbolaget. Av 2013 års fall följer vidare att direktkravs rätten inte är villkorad av att rättsskydd beviljats, utan även kan aktualiseras för det fall försäkringsbolaget av en eller annan anledning avböjer ombudets ansökan om ianspråktagande av försäkringen. Ombudets direktkravs rätt grundas på det faktum att avtalet om rättsskyddsförsäkring anses utgöra ett avtal till förmån för såväl den försäkrade som ombudet, dvs. ett tredjemansavtal. Ombudets rätt till ersättning ur rättsskyddsförsäkringen är därmed inte härledd från försäkringstagaren utan en självständig rätt grundad på avtalet om rättsskyddsförsäkring.¹⁶⁵

HD:s slutsats, att försäkringsavtalet utgör ett tredjemansavtal, grundas inte på tolkning av något befintligt villkor utan följer av den fasta branschpraxis som tydligen ska anses utgöra en implicit del av rättsskyddsavtalet. Den av HD tillämpade metoden ledde följaktligen till ett utfyllande av avtalsinnehållet med utgångspunkt i den föreliggande branschsedvänjan. Zackariasson verkar mena att det snarare rör sig om ett fingerat tredjemansavtal än om ett verkligt sådant, vilket också vinner stöd av vad JustR Håstad tillägger för egen del i NJA 2000 s. 48.¹⁶⁶ Lösningen framstår

¹⁶⁵ Jfr Zackariasson: *Direktkrav*, s. 219f samt Johansson: *Direktkrav i senare tids rättstillämpning*, s. 286.

¹⁶⁶ Jfr Zackariasson: *Direktkrav*, s. 220 f, samt JustR Håstads tillägg i NJA 2000 s. 48.

hursomhelst, av samma skäl som direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring enligt 9 kap. 7 § p. 2-3 FAL, som logisk och ändamålsenlig, framförallt när den försäkrade är försatt i konkurs eller av andra skäl inte går att nå. En annan ordning hade under sådana omständigheter inneburit att försäkringsbolaget hade kunnat undkomma ersättningskyldighet gentemot såväl ombudet som den försäkrade trots att bolaget uppburit premier under försäkringstiden. Av 2000 års fall följer dock att ombudets rätt är oberoende av om den försäkrade är försatt i konkurs eller inte. Det innebär att försäkringsbolagets ansvar gentemot ombudet inte är subsidiärt, dvs. villkorat av den försäkrades betalningsoförmåga, utan primärt.¹⁶⁷

Beträffande HD:s ställningstaganden till ombudets rätt mot det rättsskyddsförsäkrande bolaget har jag inget att invända mot resultatet. Motiveringen, dvs. grunden för ombudets rätt mot bolaget, bör emellertid diskuteras. Den valda lösningen är visserligen kreativ och ändamålsinriktad men torde vara svår att förankra i någon partsvilja. För egen del anser jag att en analogi till reglerna om direktkrav vid ansvarsförsäkring hade varit lättare att motivera. Ett antal alternativa infallsvinklar framläggs av JustR Håstad i anslutning till 2000 års fall. Med tanke på att kontakten i huvudsak, om inte uteslutande, sker mellan försäkringsbolaget och ombudet kan man fråga sig om det inte vore mer träffande att betrakta förhållandet dem emellan som kontraktuellt eller åtminstone kvasikontraktuellt. Det vinner bl.a. stöd av att det är ombudet som ansöker om rättsskydd och tillställer försäkringsbolaget fakturor medan försäkringsbolaget lämplighetsprövar och godkänner ombudet samt skälighetsprövar dennes arvode. Ytterligare en alternativ infallsvinkel går ut på att den försäkrade anvisar rättsskyddsförsäkringen för sitt ombud vilket skulle kunna betraktas som att denne överlåter sin fordran på försäkringsersättning till ombudet som i sin tur denuntierar försäkringsbolaget genom att ansöka om rättsskydd. Detta angreppssätt torde bygga på premissen att den försäkrade från början har haft möjlighet att kräva rättsskyddsersättning från försäkringsbolaget, annars finns det ju inte någon fordran att överlåta. Den försäkrades rätt till försäkringsersättningen är emellertid villkorad av att vederbörande har erlagt betalning till ombudet. Vid cession har, som ovan nämnts, den nya borgenären samma rätt som den ursprungliga. Ombudets övertagna rätt till ersättningen torde därmed också vara villkorad: rimligen inte av att betalning har erlagts till honom eller henne själv, utan snarare av att fordran gentemot den försäkrade efterges.

I och med de tre ovan refererade avgörandena får HD hursomhelst, oavsett om grunden därför anses diskutabel eller ej, anses ha etablerat en klar och tydlig praxis avseende ombudets ställning vid rättsskyddsförsäkring. Avgörandena ger emellertid upphov till ett flertal nya frågor av intresse för ämnet i denna uppsats. En sådan fråga avser huruvida den försäkrades motpart i den tvist för vilken rättsskydd har beviljats har samma rätt i förhållande till försäkringsbolaget som ombudet. Med andra ord: när den försäkrade har ålagts att ersätta motpartens rättegångskostnader, och dessa

¹⁶⁷ Jfr Zackariasson: *Svensk rättspraxis 1982-2001*, s. 909 f.

omfattas av försäkringen, kan motparten då rikta krav direkt mot det försäkringsbolag som beviljat rättsskydd? Inledningsvis kan konstateras att frågan inte berörs av HD i något av de tre ovan refererade rättsfallen, varför rättsläget får anses vara oklart. Zackariasson verkar mena att motparten borde ha samma rätt gentemot försäkringsbolaget som ombudet förutsatt att den försäkrade har ålagts att betala rättegångskostnaderna och dessa omfattas av försäkringen.¹⁶⁸ Enligt min mening bör frågan problematiseras ytterligare. Rättsskyddsförsäkringen utgör visserligen en säkerhet även avseende motpartens fordran på rättegångskostnader, men det verkar väl långsökt att hävda att försäkringen är tecknad i presumtiva motparters intresse. Att försäkringen ska anses vara tecknad i både den försäkrades och tredje mans intresse kan rimligen inte per automatik innebära att alla tredje män, vars kostnader direkt eller indirekt kan ersättas genom försäkringen, har rätt att rikta krav direkt mot försäkringsbolaget. Om så vore fallet skulle, eftersom försäkringen jämväl ersätter utredningskostnader, även besiktningsmän, vårdnadsutredare och liknande ha direktkravs rätt, vilket knappast är fallet.

Mot bakgrund av att ombudens direktkravs rätt grundas på försäkringsbolagets handlingssätt vid utbetalning av rättsskyddsersättning torde svaret på frågan snarare vara beroende av försäkringsbolagets utbetalningsrutiner avseende motpartskostnader. Direktkravs rätt för motparten torde med andra ord förutsätta att betalning direkt till motparten sker enligt fast praxis inom försäkringsbranschen. Enligt min erfarenhet betalas motpartens rättegångskostnader normalt till den försäkrades ombud, närmare bestämt till dennes klientmedelskonto.¹⁶⁹ Man kan vidare fråga sig vad det i praktiken skulle innebära om motparten tillerkändes direktkravs rätt. Med tanke på rättsskyddsförsäkringens stora utbredning är sannolikheten stor att även motpartens rättegångskostnader, under processens gång, har betalats genom en rättsskyddsförsäkring. I sådana fall finns det på motpartssidan tre potentiellt direktkravsberättigade rättssubjekt: motparten, vederbörandes ombud samt vederbörandes försäkringsbolag. För egen del anser jag således att motparten inte borde ha rätt att rikta sitt ersättningsanspråk direkt mot försäkringsbolaget.¹⁷⁰ Noteras bör härvid att mitt ställningstagande rörande motpartens rätt inte hade förändrats om HD istället hade valt någon av de strax ovan diskuterade alternativa grunderna för direktkravs rätt: någon anvisning av försäkringen sker inte i förhållande till motparten och det finns inte heller några kontakter mellan motparten och försäkringsbolaget som kan föranleda en kvasikontraktuell relation.

Ovan har nämnts att försäkringsbolagets beviljande av rättsskydd torde vara att betrakta som en tillförlitlig säkerhet för ombudets fordran på arvode. För det fall den försäkrade klientens ekonomiska ställning inte framstår som

¹⁶⁸ Se Zackariasson, *Direktkrav*, s. 221. Noteras bör att Zackariassons avhandling färdigställdes 1999 och att hennes slutsatser i nu aktuellt avseende följaktligen endast grundar sig på NJA 1996 s. 400.

¹⁶⁹ Samma tendens kan utläsas av enkätsvaren, se avsnitt 5.2 och 5.3 nedan.

¹⁷⁰ Även JustR Håstad verkar argumentera mot en sådan ordning i sitt tillägg till NJA 2000 s. 48.

betryggande riskerar dock säkerheten att bli illusorisk om inte ombudet har en självständig rätt mot försäkringsbolaget. Håstad påpekar, i sitt tillägg till NJA 2000 s. 48 att ombudet t.ex. kan säkra sin rätt genom att kräva att den försäkrade överlåter eller pantförskriver sin rätt till försäkringsersättning under rättsskyddsförsäkringen. Sådana förfaranden riskerar dock att ge upphov till transaktionskostnader varför den valda lösningen med en självständig rätt för ombudet framstår som lämpligare ur ett rättsekoniskt perspektiv.

Slutligen bör diskuteras vad som gäller vid konkurrens om försäkringsbeloppet, dvs. när ombudets fordran och eventuella motpartsanspråk inte täcks av försäkringens takbelopp. Man skulle härvid kunna överväga en analogi till vad som enligt 9 kap. 9 § st. 1 FAL gäller vid ansvarsförsäkring, dvs. en proportionerlig reduktion av respektive borgenärs fordran.¹⁷¹ Man bör dock beakta att den försäkrades ombud, till skillnad från motpartssidan, har en självständig rätt till försäkringsersättningen. Ombudet har således en fordran mot såväl försäkringsbolaget som mot den försäkrade medan motpartens fordran endast kan göras gällande gentemot den försäkrade. Enligt min uppfattning bör således försäkringsersättning avseende motpartskostnader utgå först efter det att det direktkravsberättigade ombudets fordran har tillgodosetts.¹⁷²

4.3.2 Försäkringsbolagets invändningsrätt

Vid rättsskyddsförsäkring kan försäkringsbolaget, precis som vid ansvarsförsäkring och andra typer av försäkring, göra gällande att den försäkrade har brutit i sina biförpliktelser. Vid direktkrav uppkommer således frågan om i vilken utsträckning den försäkrades försummelser kan göras gällande i förhållandet mellan försäkringsbolaget och det direktkravsberättigade ombudet. I rättsskyddsärenden består försäkringsfallet inte av någon fysisk skada varför flera av de biförpliktelser som nämns i FAL torde sakna praktisk betydelse vid rättsskyddsförsäkring.

Vad innebär t.ex. framkallande av försäkringsfallet i rättsskyddssammanhang? Ska den försäkrade anses ha framkallat försäkringsfallet uppsåtligt för det fall han eller hon är den som inleder rättstvisten? Svaret på den senare frågan måste bli nekande: försäkringen omfattar, förutsatt att tvisten i sig inte är undantagen, den försäkrades rättegångskostnader oavsett om denne är kärande eller svarande i tvisten. Däremot bör nämnas att rättsskyddsförsäkringsvillkoren regelmässigt undantar tvister där den försäkrade inte har befogat intresse av att få sin sak behandlad.¹⁷³ Undantaget lär emellertid endast åberopas i extrema fall då det knappast är försäkringsbolagets sak att bedöma huruvida ett anspråk förtjänar att prövas eller inte.

¹⁷¹ De scenarion som avses i 9 kap. 9 § st. 2-3 FAL, dvs. när det finns okända borgenärer, torde knappast uppkomma vid rättsskyddsförsäkring.

¹⁷² Jfr If:s enkätsvar nedan i avsnitt 5.2, där svarspersonen verkar dela min uppfattning.

¹⁷³ Se V 965:7 mom. 12.1 p. 13 samt H 14 mom. H.2.2 p. 9.

De biförpliktelser som främst äger relevans vid rättsskyddsförsäkring torde vara upplysningsplikten och skyldigheten att bistå försäkringsbolaget vid skaderegleringen. Riskbedömningen vid rättsskyddsförsäkring torde främst fokusera på risken för att tvist ska uppstå samt den sannolika tvistens art, omfattning och komplexitet. Förhållanden på den försäkrades sida, såsom verksamhetsinriktning och liknande, bör därmed ha stor betydelse för försäkringsbolagets riskbedömning och premiesättning. Upplysningar från försäkringstagaren kan vidare, som ovan nämnts, leda till att försäkringsbolaget vägrar att meddela försäkring, alternativt till att den försäkring som meddelas får en snävare omfattning eller fler villkorsundantag. Vid rättsskyddsförsäkring torde således upplysningsplikten vara bland de viktigare biförpliktelserna, framförallt när försäkringstagaren är ett företag. Vid konsumentförsäkring torde det däremot i mindre utsträckning förekomma differentiering av premiesättningen med hänvisning till förhållanden på den försäkrades sida. I förhållande till konsumenter har försäkringsbolagen dessutom som utgångspunkt kontraheringsplikt, dvs. skyldighet att låta konsumenten teckna sådan försäkring som ingår i bolagets normala utbud.¹⁷⁴

Försäkringstagarens brott mot upplysningsplikten vid ansvarsförsäkring kan som ovan nämnts åberopas gentemot alla ersättningsberättigade.¹⁷⁵ FAL:s regler härom gäller även vid rättsskyddsförsäkring. Värt att notera är dock att en sådan ordning är svår att förena med det faktum att ombudet i förhållande till försäkringsbolaget har en självständig rätt till försäkringsersättningen. Att rätten är självständig innebär ju att den är helt fristående från den försäkrades rätt till ersättningen. Enligt min mening ligger det därmed nära till hands att anta att den tredjemansutfästelse som numera ska anses ingå i alla rättsskyddsförsäkringsavtal medför att försäkringsbolaget inte längre har möjlighet att åberopa försäkringstagarens brott mot upplysningsplikten gentemot ombudet. Frågan lär hursomhelst sällan ställas på sin spets med tanke på att den försäkrades brott mot upplysningsplikten vanligen torde uppdagas när försäkringsbolaget får kännedom om tvistens innehåll och karaktär, dvs. innan rättsskydd beviljas.

Beträffande skyldigheten att biträda försäkringsbolaget vid skaderegleringen bör poängteras att bolaget torde ha ett högst begränsat behov av samråd med den försäkrade i rättsskyddsärenden. Det är ombudet som inkommer med rättsskyddsansökan, svarar på frågor rörande tvistens beskaffenhet, tillställer försäkringsbolaget fakturakopior osv. Att så är fallet framstår som en naturlig följd av uppdragsavtalet mellan ombudet och den försäkrade: ombudet har ju fullmakt att företräda den försäkrade, vanligen i alla frågor som rör tvisten, däribland rättsskyddsfrågan. Mot bakgrund härav torde det i praktiken främst vara ombudet som kan brista i biträdesplikten. När ombudet inte fullgör sin skyldighet att bistå försäkringsbolaget framstår det rent intuitivt som rimligt att sätta ned ersättningen. Ombudets arvodesfordran på den försäkrade kvarstår emellertid varför nedsättningen

¹⁷⁴ Se 3 kap. 1 § FAL.

¹⁷⁵ Se avsnitt 3.5.3 ovan samt 4 kap. 1-2 §§ och 8 kap. 8-9 §§ FAL.

snarare kommer att drabba den försäkrade än ombudet. Man bör dock i allmänhet kunna utgå från att frågan endast kommer att ställas på sin spets när den försäkrade är på obestånd, varvid nedsättningen blir mer kännbar för ombudet än för den försäkrade.

Bland de invändningar som kan framställas från försäkringsbolagets sida är preskriptionsinvändningen den enda som har behandlats av HD. Domskälen i 2000 års fall tyder på att preskription inträder separat beträffande ombudets respektive den försäkrades anspråk. Huruvida ombudets krav på försäkringsersättning är preskriberat eller inte beror således helt och hållet på om denne själv har iakttagit preskriptionsfristen eller avbrutit denna. I analogi med NJA 2009 s. 355, som ju också gällde avtalad direktkravs rätt, får vidare antas att eventuella preskriptionsavbrott från den försäkrades sida, samt eftergifter i förhållandet mellan den försäkrade och försäkringsbolaget, inte kan tillgodoräknas ombudet. Dessa slutsatser ligger väl i linje med att ombudets rätt till försäkringsersättning är självständig.

5 Enkätundersökning

5.1 Ansvarsförsäkring

Den enkät som skickats ut till försäkringsbolagen består av fyra frågor, varav tre berör ansvarsförsäkring och en berör rättsskyddsförsäkring.¹⁷⁶

Den första frågan avser huruvida någon av de skadereglerare som besvarat enkäten någon gång har handlagt ett direktkravsärende. Syftet med frågan har varit att få en fingervisning om hur pass vanligt förekommande direktkrav är i praktiken. För det fall den första frågan besvaras jakande finns en följdfråga avseende handläggningsrutinen vid direktkrav, närmare bestämt om, och i så fall hur, handläggningen skiljer sig från vad som är allmänt förekommande vid ”vanliga” ansvarsärenden.

De tillfrågade hos Länsförsäkringar Skåne uppger att de har handlagt ett fåtal direktkravsfall, varav de flesta har avböjts med hänvisning till att anspråket inte har omfattats av försäkringen. I två fall har ersättning utbetalats: den första gången på grundval av ett gediget utredningsmaterial presenterat av den skadelidande, den andra gången med utgångspunkt i uppgifter från anställda/före detta anställda hos den konkursförsetta försäkringstagaren. Beträffande handläggningsrutinen uppges inga nämnvärda skillnader ha förekommit jämfört med handläggningen av ansvarsärenden inledda genom anmälan från den försäkrade.

Även den skadereglerare som besvarat frågan hos If har erfarenhet av direktkrav vid försäkringstagares konkurs. Beträffande handläggningen uppges att rutinerna är ungefär desamma förutsatt att det går att få kontakt med företrädare för den tidigare försäkringstagaren.

De tillfrågade hos Folksam har handlagt direktkrav från Brottsoffermyndigheten när den försäkrade har gjort sig skyldig till uppsåtlig brottslighet under påverkan av allvarlig psykisk störning och myndigheten har ersatt den skadelidande. Till myndighetens krav bifogas då ett utdrag från Kronofogdemyndigheten till styrkande av den försäkrades betalningsoförmåga. Handläggningen av direktkrav skiljer sig åt såtillvida att ärendet kan hanteras direkt gentemot kravställaren utan skadeanmälan och medgivande från den försäkrade. Försäkringsbolaget brukar dock informera den skadelidande så att denne ges möjlighet att inkomma med krav avseende sådant som inte kunnat ersättas genom brottskadeersättning.

Fråga två är av mer allmän karaktär och avser vilka för- respektive nackdelar som kan urskiljas beträffande generell direktkravs rätt sett ur försäkringsbolagens perspektiv. If har härvid endast lyft fram en nackdel,

¹⁷⁶ Se bilaga A.

nämligen att utredningen kan försvåras för det fall det inte går att få tag på en företrädare för försäkringstagaren.

Enligt Folksam är det en fördel att kostnaderna landar på ”gärningsmannens sida” snarare än hos det allmänna. En nackdel är däremot att kostnader för brottsliga gärningar drabbar försäkringskollektivet.

I svaret från Länsförsäkringar Skåne framhålls att det blir mer tids- och kostnadskrävande för den skadelidande att utnyttja en direktkravs rätt än att skadan anmäls av den försäkrade, detta eftersom denne måste ringa runt bland olika försäkringsbolag för att utröna var skadevållarens försäkring finns. Man frågar sig även hur en sådan förfrågan ska hanteras ur sekretessynpunkt. I svaret påpekas vidare att bristande medverkan från den försäkrades sida kan medföra en rad implikationer, bl.a. att handläggningstiden kan bli längre och att den skadelidandes utredningsbördorna kan bli tunga. Att det riskerar att bli försäkringsbolaget, snarare än den skadelidande, som får framhärda och kräva in uppgifter från den försäkrade anses inte heller önskvärt då detta kan försämra kundrelationerna. Det ses inte heller som en fördel ur försäkringsbolagets perspektiv att det för den skadelidande kan framstå som mindre påfrestande rent känslomässigt att framställa krav mot ett försäkringsbolag än mot skadevållaren själv. Inte heller det förhållandet att den skadelidande eventuellt skulle kunna vara mer benägen än den försäkrade att anmäla skadan så snabbt som möjligt ses som något positivt. Något behov av snabbare anmälan uppges inte föreligga då den försäkrade i den absoluta majoriteten av fallen själv anmäler skadan till försäkringsbolaget så snart vederbörande har fått ett skadeståndskrav riktat mot sig.

Slutligen anförs att en så tidseffektiv hantering som möjligt inom bolaget borde ligga i såväl försäkringsbolagens som försäkringskollektivets intresse och att förutsättningarna för en sådan hantering är som bäst när ärendet initieras den traditionella vägen, dvs. genom anmälan från den försäkrade. Ett alternativ till gagn för de skadelidande kunde dock vara att utvidga den skadelidandes möjligheter att få ersättning ur dennes egen objekts- eller personförsäkring.

Den tredje och sista frågan i enkätens ansvarsdel avser försäkringsbolagens utbetalningsrutiner vid ansvarsförsäkring i allmänhet, dvs. huruvida ersättningen vanligen utbetalas till den försäkrade eller till den skadelidande. Enligt såväl Länsförsäkringar Skåne som Folksam sker betalning i regel till den skadelidande. If uppges att det varierar, men att försäkringsersättningen oftast betalas till den försäkrade efter det att denne har ersatt den skadelidande.

5.2 Rättsskyddsförsäkring

Enkäten innehåller endast en fråga beträffande rättsskyddsförsäkring. Frågan rör försäkringsbolagens betalningsrutiner vid betalning av

motpartskostnader för vilka den försäkrade har ålagts betalningsansvar, närmare bestämt huruvida utbetalning sker till den försäkrade, till dennes ombud (ombudet), till motparten eller till motpartens ombud (motpartsombudet).¹⁷⁷

Länsförsäkringar Skåne har uppgivit att utbetalning sker i enlighet med anvisningar från den försäkrades ombud. Normalfallet uppges vara att betalning, efter avdrag för självrisk, sker till ombudet som sedan vidarebefordrar både försäkringsersättningen och den rest för vilken den försäkrade själv svarar till motpartsombudet eller direkt till motparten.

Även If uppger att utbetalning av motpartsersättning sker utifrån det ”egna” ombudets direktiv och att ersättningen vanligen tillkommer motpartssidan via ombudet. I normalfallen styrs alltså försäkringsersättningen i första ledet till den försäkrades ombud, och då i regel till dennes klientmedelskonto om sådant finns. Det förekommer att försäkringsbolaget instrueras att betala direkt till motpartsombudet. Då rättsskyddsförsäkringen gäller med självrisk innebär ett sådant tillvägagångssätt emellertid att motpartsombudet får emotta två betalningar: en från försäkringsbolaget och en motsvarande självrisken från den försäkrade. Betalning direkt till den försäkrade sker mycket sällan och förutsätter att denne kan visa att han eller hon redan har ersatt motparten/motpartsombudet. Av If:s svar kan vidare utläsas att försäkringsbolaget, innan några motpartskostnader betalas, först måste tillse att försäkringsersättningen räcker för att tillgodose den försäkrades eget ombud. En sådan prioritetsordning motiveras av att den försäkrades ombud har en självständig rätt till försäkringsersättningen.

Från Folksam har uppgivits att ersättning för motpartskostnader betalas till det försäkrades ombud, närmare bestämt till dennes klientmedelskonto.

5.3 Sammanfattning och kommentarer

Av de svar som influerats med anledning av enkätundersökningen kan utläsas att direktkrav vid ansvarsförsäkring i praktiken förekommer relativt sällan. Att så är fallet är föga förvånande med tanke på direktkravsreglernas inskränkta tillämpningsområde. En bidragande anledning kan vidare vara att det för den skadelidande, oavsett om denne har direktkravs rätt eller ej, ofta torde framstå som mer naturligt att rikta sina krav på ersättning mot den försäkrade skadevållaren. Om den försäkrade väljer att anmäla kravet till sitt försäkringsbolag och allting fortlöper smidigt finns heller ingen anledning för den skadelidande att utnyttja direktkravs rätten.

Enligt svaret från Folksam har Brottsoffermyndigheten direktkravs rätt vid regresskrav mot en försäkrad gärningsmans ansvarsförsäkring när den senare har gjort sig skyldig till uppsåtlig brottslighet under påverkan av allvarlig psykisk störning. Som grund för att direktkravs rätt skulle föreligga

¹⁷⁷ Se bilaga A.

under sådana omständigheter åberopas 4 kap. 9 § och 9 kap. 7 § st. 2 FAL, dvs. den direktkravsbestämmelse som anknyter till försäkringsbolagets subsidiära ansvar. Att försäkringsersättning inte får vägras eller sättas ned vid handlande av någon som vid gärningstillfället var psykiskt störd är visserligen korrekt. Detta framgår av 4 kap. 9 § st. 1 p. 2 FAL. Regeln utgör emellertid ett direkt undantag från nedsättningsreglerna varför regeln i st. 2 om försäkringsbolagets subsidiära ansvar inte aktualiseras.¹⁷⁸ Skillnaden är med andra ord att brott mot biförpliktelser aldrig får åberopas mot den som vid skadetillfället var påverkad av en allvarlig psykisk störning medan de biförpliktelser som faller under det subsidiära ansvaret visserligen får åberopas men nedsättning i förhållande till den skadelidande förutsätter som bekant att den försäkrade är solvent.

Mot bakgrund av att 9 kap. 7 § st. 2 FAL endast hänvisar till ”fall som avses i 4 kap. 9 § andra stycket” föreligger därmed inte heller någon direktkravs rätt. Svaret från Folksam verkar alltså bygga på en missuppfattning av rättsläget. Det skulle dock lika gärna kunna vara ett uttryck för kulans, dvs. generös avtalstillämpning, från Folksams sida.

Att det inte går att uttala sig om skillnader i handlägningsrutinen på ett generellt plan säger sig självt. De skillnader som kan aktualiseras bolagen emellan torde främst vara hänförliga till omfattningen av det berörda försäkringsbolagets utredningsbörd i det enskilda fallet. När den försäkrade själv väljer att ta ansvarsförsäkringen i anspråk bör det vara lättare för försäkringsbolaget att lämna över utredningsåtgärder på denne. Med tanke på att den försäkrade under sådana omständigheter rimligen är mån om att utnyttja försäkringsbolagets tjänster lär denne vara behjälplig i den utsträckning försäkringsbolaget begär. Vid direktkrav kan situationen vara en annan. Den försäkrade har då inte själv valt att ta försäkringen i anspråk och om denne är på obestånd kan incitament till medverkan dessutom helt saknas. Att den försäkrade inte är beredd att bistå försäkringsbolaget kan medföra såväl praktiska som rättsekonomiska nackdelar. Det mest uppenbara problemet torde vara svårigheten för bolaget att skapa sig en klar bild över händelseförloppet. Följden av detta blir att bolaget tvingas påta sig en tyngre utredningsbörd vilket i sin tur innebär ökade transaktionskostnader.

Från Länsförsäkringar Skånes sida påpekas att det kan vara förenat med problem för den skadelidande att ta reda på hos vilket försäkringsbolag skadevållaren har sin ansvarsförsäkring. Inom ramen för denna uppsats finns inte utrymme att besvara frågan om hur försäkringsbolaget ska ställa sig till en sådan förfrågan från den skadelidande. Nämnas bör dock att generell försäkringssekretess vid skadeförsäkring inte föreligger enligt lag men att försäkringsbolagen ändå iakttar tystnadsplikt på frivillig basis.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Att så är fallet följer uttryckligen av förarbetsuttalanden. Se prop. 2003/04:150 s. 183.

¹⁷⁹ Däremot finns regler om sekretess i 4 kap. 14 § FRL avseende försäkringstagares dispositioner beträffande försäkringsbelopp vid personförsäkring till förmån för annan, samt i 4 kap. 16 § FRL beträffande uppgifter om genetisk undersökning eller genetisk information som avser en enskild person.

Införandet av generella sekretessregler på försäkringsområdet förespråkas dock i en relativt aktuell departementspromemoria.¹⁸⁰

Beträffande utbetalning av ersättning under ansvarsförsäkringen skiljer sig svaren något. Två av bolagen uppger att ersättningen vanligen betalas direkt till den skadelidande, medan det tredje uppger att det varierar men att ersättning i regel utges till den försäkrade efter det att denne har ersatt den skadelidande. De olika svaren kan emellertid sägas vara variationer på samma tema då båda tillvägagångssätten synes utgå från att ersättningen primärt ska tillkomma den skadelidande.

Vad gäller rättsskyddsfrågan kan noteras att såväl Länsförsäkringar Skåne som If uppger att betalning sker enligt instruktioner från den försäkrades ombud, vilket vanligen resulterar i att ersättningen slussas via det ”egna” ombudets klientmedelskonto och vidare till motparten eller motpartsombudet.

Folksams svar säger inget om direktiv från den försäkrades ombud utan uppger endast att betalning sker till dennes klientmedelskonto. Inget av svaren tyder emellertid på att det skulle föreligga någon fast och tydlig praxis på vilken motparten eller dennes ombud skulle kunna grunda en självständig rätt.¹⁸¹

¹⁸⁰ Se Ds 2011:7 s. 95 ff.

¹⁸¹ Jfr diskussionen ovan i avsnitt 4.3.1.

6 Avslutande diskussion och slutsatser

6.1 Utvärdering av FAL:s regler om direktkrav

I den ersättningsrättsliga diskussionen har skadelidandeskyddet intagit en alltmer framträdande position och FAL:s regler om direktkrav vid ansvarsförsäkring får ses som ett uttryck för denna rättspolitiska strävan. De aktuella reglerna befäster vidare synsättet att ansvarsförsäkringen, utöver att skydda den försäkrade, har en reparativ funktion. En utvärdering av regleringens utformning bör sålunda utgå från den skadelidandes skyddsbehov, och för det fall detta skulle visa sig stå i konflikt med andra rättspolitiska intressen får dessa vägas mot varandra. De olika aktörernas motstående intressen har till viss del redan berörts i olika delar av uppsatsen. Nedanstående analys syftar därför främst till att sammanfatta, kommentera och konkretisera de intresseavvägningar som behöver göras inför de slutliga ställningstaganden som presenteras i avsnitt 6.3.

Den skadelidandes intressen får i dagsläget störst genomslag vid obligatorisk ansvarsförsäkring. Det primära skyddet kan sägas bestå i att den skadelidande kan räkna med att ansvarsförsäkring av viss omfattning alltid finns på verksamhetsutövarens sida. Denna trygghet stärks onekligen ytterligare i och med att den skadelidande alltid har rätt att rikta sitt krav direkt mot det ansvarsförsäkrande bolaget. Ett möjligt sätt att förbättra skadelidandes ställning och utöka direktkravsreglernas praktiska tillämpningsområde utan ändringar i FAL kunde följaktligen vara att lagstifta om obligatorisk ansvarsförsäkring för fler verksamhetstyper. Denna metod för stärkande av skadelidandes ställning är emellertid knappast kostnadseffektiv med tanke på att det vid obligatorisk ansvarsförsäkring måste finnas någon organisation eller myndighet som kontrollerar efterlevnaden av försäkringsplikten. Ett ytterligare praktiskt problem med införandet av ansvarsförsäkringsplikt är att lagstiftaren ingalunda kan vara säker på att försäkringsbolagen kommer vara beredda att tillhandahålla den föreskrivna försäkringen till en rimlig premie eller ens överhuvudtaget. För det fall inget bolag på marknaden erbjuder sig att teckna en sådan försäkring, och fullgörandet av försäkringsplikten är en förutsättning för verksamhetstillstånd, hindras den förpliktade från att utöva sin verksamhet: ett slags de facto näringsförbud.

Vid frivillig ansvarsförsäkring är den skadelidandes direktkravs rätt som bekant väsentligt mer inskränkt än vid obligatorisk ansvarsförsäkring och det faktum att direktkravsreglerna är en produkt av kompromisser i flera led lyser tydligt igenom på sina ställen. Mest uppseendeväckande är regleringen rörande skadelidandes direktkravs rätt vid konsumentansvarsförsäkring

enligt 4 kap. 9 § st. 2 och 9 kap. 7 § st. 2 FAL. Lagstiftarens strävan efter att skydda skadelidandes rätt och samtidigt bibehålla ett mått av prevention i förhållande till den försäkrade har här resulterat i en påtagligt komplicerad och svårtillämpad regel. Än svårare att acceptera är emellertid det faktum att tillämpningsområdet för en regel vars syfte är att skydda presumtiva skadelidande har gjorts beroende av huruvida skadevållaren är en konsument eller ett företag.

När den försäkrade inte är i konkurs, under offentligt ackord eller en upplöst juridisk person torde man kunna utgå från att denne normalt kommer att anmäla kravet till försäkringsbolaget. Om kravet omfattas av försäkringen har den skadelidande således knappast något egentligt behov av direktkravs rätt. Det är emellertid inte otänkbart att en förslagen skadevållare kan välja att varken anmäla skadan till försäkringsbolaget eller själv ersätta den skadelidande, t.ex. i förlitan på att den senare saknar de ekonomiska förutsättningar som krävs för att inleda och driva en domstolsprocess.

Problem kan vidare uppkomma om den försäkrade anmäler skadan till sitt försäkringsbolag och bolaget invänder att kravet inte omfattas av försäkringen. Den skadelidande är då hänvisad till att väcka talan mot den försäkrade varvid denne, i och med att anspråket inte omfattas av någon ansvarsförsäkring, kan påkalla jämkning av skadeståndet t.ex. med hänvisning till 6 kap. 2 § SkL. Om den skadelidande inte har direktkravs rätt är det endast den försäkrade som har möjlighet att få frågan om huruvida kravet omfattas av försäkringen prövad gentemot bolaget.¹⁸²

Utöver skadelidandeperspektivet måste även försäkringsbolagens, de försäkrades och i förekommande fall samhälleliga intressen beaktas. Från bolagens sida anförs ofta att en utvidgad direktkravs rätt skulle medföra praktiska svårigheter vid skaderegleringen och därmed i förlängningen också höjda premienivåer. Under ett rättsskyddsärendes gång sker alla löpande kontakter mellan försäkringsbolaget och ombudet, dvs. den direktkravsberättigade tredje mannen, och det förra har i regel inget behov av information från den försäkrade. HD:s avgöranden från 1996 och 2000 torde därmed knappast ha föranlett något behov av att förändra handlägningsrutiner beträffande rättsskyddsärenden. Vid ansvarsförsäkring förhåller sig saken annorlunda: en korrekt bedömning i ansvarsfrågan förutsätter information rörande händelseförloppet från såväl den försäkrade som den skadelidande. Det faktum att det vid handläggningen av direktkrav kan vara svårt att få information från den försäkrade är ett av de argument som lyfts fram mot en generell direktkravs rätt i enkätsvaren. Detta argument bygger emellertid på erfarenheter vid direktkrav enligt den nuvarande regleringen, dvs. då den försäkrade vanligen är i konkurs, upplöst juridisk person eller står under ackordsförfarande. I de situationer då direktkravs rätt föreligger enligt nuvarande reglering medför den försäkrades situation att incitament till medverkan kan saknas. För det fall direktkravs rätt förelåg

¹⁸² Motsvarande problematik kan aktualiseras om den försäkrade skadevållaren är minderårig eller har handlat under påverkan av en psykisk störning, se 2 kap. 4 § samt 2 kap. 5 § SkL samt avsnitt 3.1.3 ovan.

även när den försäkrade inte var på obestånd eller liknande är det är rimligt att anta att vederbörande vanligtvis kommer att bistå försäkringsbolaget i samma utsträckning som om kravet hade anmälts av denne själv.

Ytterligare en viktig fråga ur försäkringsbolagens perspektiv är vilka invändningar som kan framställas mot den skadelidande vid direktkrav. När bolaget gör sin riskbedömning och fastställer premien torde en av premisserna vara att nedsättning ska kunna ske vid brott mot biförpliktelser osv. För försäkringsbolagens del hade den optimala lösningen således varit att tillåta samma invändningar mot den skadelidande som mot den försäkrade, dvs. en härledd direktkravs rätt. Som framgått ovan kan den direktkravs rätt som följer av nuvarande regler varken kategoriseras som självständig eller härledd – den har inslag av bådadera och reglerna om vilka invändningar som kan göras gällande gentemot den skadelidande är tämligen svårtillgängliga.

Ur den försäkrades perspektiv medför direktkravs rätten att denne förlorar kontrollen över sin egenhändigt tecknade och finansierade försäkring. Den försäkrade kan vara mån om insyn och påverkan under handläggningen av olika anledningar. Det som generellt sett måste vara mest besvärande torde dock vara att försäkringsbolaget har möjlighet att nå en uppgörelse med den skadelidande utan att inhämta samtycke från den försäkrade. När försäkringsbolaget har funnit att skadeståndsansvar föreligger beräknas ersättningen med avdrag för den försäkrades självrisk vilken inte minst vid företagsförsäkring kan uppgå till ett inte obetydligt belopp. När den skadelidande sedan vänder sig till den försäkrade med krav motsvarande självrisken torde den senare i regel ha svårt att med framgång bestrida ansvar.

Problemen med direktkravs rätt för den försäkrades del ska emellertid inte överdrivas. Bolaget har genom försäkringsavtalet åtagit sig att företräda den försäkrades intressen och detta åtagande kvarstår oavsett om kravet inkommer direkt från den skadelidande eller via den försäkrade. Vidare torde det som ovan nämnts ligga i försäkringsbolagets intresse att involvera den försäkrade i handläggningen från början till slut inte minst för att underlätta den egna utredningen. Därtill kan läggas att försäkringsbolagen verkar i konkurrens med varandra och till följd därav lär sträva efter att vårda sina kundrelationer i så stor utsträckning som möjligt vilket bör minska risken för lättvindiga uppgörelser i strid med den försäkrades vilja.

Ett av de rättspolitiska argument som ofta riktas mot ansvarsförsäkringen som sådan är att den kan försämra skadeståndets preventiva effekt. Att så är fallet må vara teoretiskt korrekt men preventionsverkan är knappast beroende av huruvida den skadelidande har direktkravs rätt eller inte. Enligt min mening framstår det dessutom som långsökt att anta att gemene man planerar sitt vardagliga liv med utgångspunkt i såväl risken för skadeståndsskyldighet som kännbarheten av den skadeståndsskyldighet man riskerar att åläggas. Även om så skulle vara fallet torde försäkringens självrisk vanligen utgöra en tillräckligt kännbar utgift för att förmå den

försäkrade att inte medvetet agera vårdslöst, i synnerhet vid konsumentförsäkring. Skyldighet att betala självrisk föreligger som bekant oavsett om kravet tillkommer försäkringsbolaget direkt eller via den försäkrade.

6.2 Kan tredjemansutfästelser intolkas i avtal om ansvarsförsäkring?

En framträdande likhet mellan ansvars- och rättsskyddsförsäkringen är att den försäkrade har möjlighet att göra anspråk på försäkringsersättning först när denne har mottagit ett anspråk från tredje man. Såväl ansvarsförsäkringen som rättsskyddsförsäkringen kan följaktligen sägas ha dubbla skyddssyften i den meningen att de, utöver den försäkrades intressen, även är ägnade att säkra skadelidandes berättigade krav på ersättning för skada respektive ombuds och eventuella motparters fordran på arvode och rättegångskostnader. Mot bakgrund av de båda försäkringsformernas inneboende likheter kan man fråga sig om inte HD:s synsätt på avtal om rättsskyddsförsäkring borde kunna appliceras även på ansvarsförsäkringsavtal.

Inledningsvis bör poängteras att ansvarsförsäkringsavtalet, även om försäkringsskyddets betydelse för den skadelidande alltmer betonas, generellt sett inte anses utgöra ett avtal till förmån för tredje man. Av det ovan refererade NJA 2009 s. 355 följer dock att när försäkringsavtalet innehåller villkor som ger den skadelidande rätt att rikta krav direkt mot försäkringsbolaget ska avtalet betraktas som ett tredjemansavtal. HD:s slutsats beträffande rättsskyddsförsäkringen bygger på att försäkringsbolagen enligt fast branschpraxis betalar ut ersättning direkt till tredje man samt att den försäkrades rätt till ersättningen aktualiseras först om denne kan visa att han eller hon själv har ersatt ombudet. Motsvarande utfyllning av ansvarsförsäkringsavtalet torde vara principiellt möjlig men förutsätter att det även vid ansvarsförsäkring föreligger en fast praxis av innebörden att ersättning regelmässigt betalas direkt till den skadelidande.

Vid bedömningen av huruvida en sådan praxis existerar eller inte kan viss ledning sökas i enkätsvaren. Svarepersoner hos två av de tre tillfrågade försäkringsbolagen uppger att ersättningen vanligen erläggs direkt till den skadelidande. Det tredje svaret ger uttryck för att betalning sker till den försäkrade under förutsättning att denne själv har ersatt den skadelidande. Det sistnämnda svaret får anses antyda att den försäkrades rätt till ersättning ur ansvarsförsäkringen överensstämmer med den vid rättsskyddsförsäkring, dvs. den försäkrades rätt är villkorad av att betalning redan skett till tredje man. En sådan inställning står också i god överensstämmelse med ansvarsförsäkringens tilltänkta funktioner då den innebär att den försäkrade skyddas mot de ekonomiska följderna av skadeståndsansvaret samtidigt som den skadelidandes rätt till ersättning tillgodoses. Vidare bör noteras att de två olika enkätsvaren må skilja sig åt i sin formulering men innebörden

torde vara densamma, nämligen att ersättningen primärt ska tillkomma den skadelidande. Att en sådan ordning är önskvärd även i lagstiftarens ögon kan enligt min mening också utläsas av 9 kap. 8 § FAL, enligt vilken försäkringsbolagen inte kan utge ersättningen till den försäkrade med befriande verkan för det fall utbetalningen sker utan inhämtande av den skadelidandes samtycke och äventyrar dennes rätt.

De tre enkätsvaren kan naturligtvis inte tas till intäkt för förekomsten av en tydlig och etablerad utbetalningspraxis inom hela försäkringsbranschen. Däremot kan konstateras att ett tolkningsförfarande motsvarande det som HD tillämpade i 1996, 2000 och 2013 års fall rent principiellt måste vara gångbart även beträffande avtal om ansvarsförsäkring. Det faktum att direktkrav vid ansvarsförsäkring regleras i FAL utgör inget hinder då de aktuella lagreglerna endast uppställer ett minimiskydd till förmån för den skadelidande och inget hindrar försäkringsbolagen från att meddela försäkring på mer generösa villkor. Frågan om skadelidandes direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring är emellertid kontroversiell och diskuterades ingående i FAL:s förarbeten innan lagstiftaren slutligen bestämde sig för att införa de nu gällande, starkt inskränkta direktkravsreglerna. Det framstår mot bakgrund av detta som osannolikt att HD, i strid med lagstiftarens överväganden, skulle vara beredd att intolka implicita tredjemansutfästelser i alla ansvarsförsäkringsavtal på marknaden på så lösa grunder som vid rättsskyddsförsäkring.

Jag har konstaterat ovan att fingerande av tredjemansutfästelse vid rättsskyddsförsäkring leder till ett ändamålsenligt resultat. Någon kritik mot detta från försäkringsbranschens håll har jag heller inte lyckats hitta. Att ombudet har en generell och självständig direktkravs rätt torde snarare te sig naturligt ur försäkringsbolagens perspektiv eftersom den försäkrades inblandning under handläggningen av ett rättsskyddsärende i princip är obefintlig. För egen del anser jag däremot att införande av generell direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring bör vara en fråga för lagstiftaren, inte för HD. En sådan rätt riskerar nämligen att medföra större praktiska problem för försäkringsbolagen vid ansvarsförsäkring än vid rättsskyddsförsäkring. Åtskillnaden mellan de båda försäkringsformerna kan bl.a. motiveras av att den ersättningsberättigade kretsen, för det fall generell direktkravs rätt förelåg, skulle vara oöverskådlig vid ansvarsförsäkring medan den vid rättsskyddsförsäkring är tämligen homogen i och med att direktkravs rätt, åtminstone i nuläget, endast tillerkänns den försäkrades ombud som dessutom godkänns på förhand av bolaget. Därtill kan läggas att försäkringsbolaget vid rättsskyddsförsäkring mottar och bedömer ansökan om ianspråktagande av försäkringen på förhand. När ombudet sedermera inkommer med ersättningskrav fordras därmed ingen större utredning från försäkringsbolagets sida utan endast en skälighetsprövning av det yrkade arvodet.

6.3 Slutsatser

Så till den slutliga frågan – bör den skadelidandes möjligheter till direktkrav vid ansvarsförsäkring utvidgas eller inte? Bör direktkravsrätten till och med göras generell?

På ett principiellt plan står frågan främst mellan två olika intressen: intresset av att stärka försäkringens reparativa funktion, samt intresset av att upprätthålla principen om avtalets subjektiva begränsning.

Ansvarsförsäkringen torde inte längre betraktas endast som en angelägenhet mellan försäkringstagaren och försäkringsbolaget och mot bakgrund av att det redan finns regler om direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring står det klart att skadelidandeskydd kan vara ett legitimt skäl att göra avsteg från principen om avtalets subjektiva begränsning. Utgångspunkten enligt den nuvarande lagstiftningen är emellertid alltjämt att den skadelidande endast ska tillerkännas det extra skydd som direktkravs rätten innebär under vissa omständigheter när vederbörande framstår som särskilt skyddsvärd. Under skrivandets gång tycker jag mig dock ha identifierat ett flertal punkter där lagändringar enligt min mening vore på sin plats.

Inledningsvis kan konstateras att vissa med direktkravs rätten sammanhängande problemområden bör regleras på ett tydligare sätt. Ett klart och tydligt regelverk bör framförallt vara till gagn för försäkringsbolagen, som ju ägnar sig åt masshantering av krav och ärenden, men även för försäkrade och skadelidande. Klara och tydliga regler främjar förutsebarheten rörande reglernas tillämpning vilket i sin tur borde leda till färre tvister och därmed lägre transaktionskostnader. Enligt min mening bör exempelvis försäkringsbolagens invändningsrätt, oberoende av om direktkravs rätten utvidgas eller ej, klargöras uttryckligen i lagtexten, inte minst vad gäller möjligheten att åberopa omfattningsvillkor när den försäkrade enligt lag är skyldig att ha ansvarsförsäkring av viss omfattning.¹⁸³ Sådana regler kan givetvis införas i respektive speciallag men mer överskådligt vore att införa en allmängiltig regel i FAL avseende alla typer av obligatorisk ansvarsförsäkring.

Andra ändringsbehov bör, såvitt jag kan se, kunna tillgodoses utan omfattande utredningsåtgärder då de föreslagna ändringarna motiveras av exakt samma skäl som de nu gällande direktkravsreglerna i 9 kap. 7 § p. 2-3 FAL, nämligen att rätt till direktkrav ska medges när försäkringsersättningen i praktiken är den skadelidandes enda möjlighet att få ersättning för sin skada. Att direktkravs rätt föreligger när beslut om konkurs eller offentligt ackord har fattats beträffande den försäkrade men inte vid företagsrekonstruktion respektive skuldsanering framstår närmast som en inkonsekvens och ett förbiseende från lagstiftarens sida. Samma sak kan sägas om det faktum att direktkrav tillåts när skadevållaren är en upplöst juridisk person men inte när vederbörande är en avliden eller försvunnen fysisk person. Justeringar av det slag som nu har föreslagits hade lett till att

¹⁸³ Jfr diskussionen ovan i avsnitt 3.6.2.

9 kap. 7 § FAL fick den utformning den borde ha fått redan från början mot bakgrund av de avvägningar och rättspolitiska överväganden som kommer till uttryck i propositionen till FAL.

De nu föreslagna ändringarna hade i praktiken endast gett den skadelidande en marginellt sett bättre ställning än de nuvarande reglerna. Den verkligt intressanta frågan är huruvida direktkravsrätten borde utvidgas ytterligare. I såväl kommittébetänkandet från 1989 som departementspromemorian från 1993 föreslogs att FAL skulle föreskriva en generell direktkravs rätt som var tvingande vid konsumentförsäkring och dispositiv vid företagsförsäkring. Den reglering som slutligen kom att införas i FAL fick sin inskränkta utformning till stor del p.g.a. att försäkringsbranschen visade sig vara i stort sett kategoriskt negativ till direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring och i synnerhet en generell sådan.¹⁸⁴

Det står klart att principen om avtalets subjektiva begränsning på goda grunder har en stark, om än inte en absolut, ställning i svensk rätt. Avsteg från principen bör därmed endast medges när beaktansvärda skäl talar för en sådan ordning. Det finns med andra ord ingen poäng med att införa direktkravs rätt i fall då en sådan rätt saknar betydelse för den skadelidande. Utifrån denna premiss kan konstateras att den nuvarande regleringen, kompletterad med de ovan föreslagna ändringarna, träffar just de situationer där den skadelidande i regel har ett absolut behov av direktkravs rätt.

Enligt min mening talar dock rättspolitiska överväganden, främst konsumentskyddshänsyn, för en något mer generös hållning i vissa fall. När den skadelidande är en privatperson och skadevällaren ett företag ter det sig t.ex. rimligt att mjuka upp de nuvarande ”kvalificerade obeståndsrequisiten”. Att i sådana fall byta ut kravet på konkursbeslut, ackordsbeslut osv. mot ett krav på att den skadelidande ska kunna påvisa betalningsoförmåga hos den försäkrade, t.ex. misslyckade utmättningsförsök eller liknande, riskerar knappast heller att leda till någon ”dammluckeffekt” för försäkringsbolagen. En sådan utvidgning av direktkravs rätten torde däremot vara av stort värde för den skadelidande konsumenten särskilt mot bakgrund av att den försäkrade kan vara på obestånd under lång tid innan beslut om konkurs eller ackord fattas.

Intresset av att skydda den skadelidande gör sig alltså gällande med olika styrka beroende av hur partsställningen ser ut i varje enskilt fall. Viktigt att komma ihåg är också att den skadelidande inte nödvändigtvis behöver vara den svagare parten med tanke på att ansvarsförsäkringen även omfattar fall då t.ex. en privatperson riktar skadeståndskrav mot en annan eller när ett företag kräver skadestånd av en privatperson. Ett tillfredsställande svar på frågan om i vilken utsträckning den skadelidande förtjänar särskilt skydd fordrar alltså beaktande av dels vem den skadelidande är, dels vem skadevällaren är och slutligen huruvida de båda parterna är att betrakta som jämbördiga. Här uppenbarar sig emellertid ett mer övergripande problem

¹⁸⁴ Jfr bl.a. prop. 2003/04:150 s.229.

med tillämpningen av FAL vid ansvarsförsäkring, nämligen att regelsystemet bygger på en grundläggande distinktion mellan konsument- respektive företagsförsäkring. Att försäkringsbolagen får vara strängare mot sina kunder vid företagsförsäkring än vid konsumentförsäkring framstår som naturligt vid t.ex. egendomsförsäkring där försäkringsobjektet ägs av den försäkrade, men passar illa vid ansvarsförsäkring då de strängare företagsvillkoren kan gå ut över den skadelidande oavsett om denne är en konsument eller ett företag.

Att utforma särskilda ansvarsförsäkringsregler vars tillämplighet är beroende av partsställningen i det enskilda fallet torde dock vara förenat med påtagliga svårigheter och risken för att en sådan ambition resulterar i ett än mer komplicerat regelverk är överhängande. Mot bakgrund av detta skulle det onekligen vara enklare att löpa linan ut och införa generell direktkravs rätt vid såväl konsumentförsäkring som företagsförsäkring. En sådan ordning hade gjort det enklare för den skadelidande att få ersättning och samtidigt inte förutsatt några komplicerade eller svårtillämpade regler. Försäkringsbranschens invändningar bör dock enligt min mening inte avfärdas utan vidare utredning. Den som har ambitionen att stärka skadelidandeskyddet måste nämligen vara medveten om att blotta förekomsten av en ansvarsförsäkring på skadevällarsidan generellt sett stärker den skadelidandes ersättningsmöjligheter i jämförelse med när sådan försäkring saknas. Att bibehålla ansvarsförsäkringens stora utbredning i Sverige måste således betraktas som ett rättspolitiskt intresse i sig, varför direktkravsreglerna bör vara utformade på ett sätt som inte äventyrar försäkringsbolagens möjligheter att bedriva sin skadereglering på ett tids- och kostnadseffektivt sätt. I annat fall riskeras premiehöjningar vilka på sikt kan göra det mindre attraktivt att teckna ansvarsförsäkring.

Bilaga A (Enkät)

Ansvarsförsäkring

1. Har du/ni någon gång handlagt direktkrav vid ansvarsförsäkring?
 - a. Om ja – på vilket sätt, om något, skiljer sig handläggningsrutinen vid direktkrav från den vid ”vanliga” ansvarsärenden?
2. Vilka nackdelar respektive fördelar ser du/ni med generell direktkravs rätt ur försäkringsbolagets perspektiv?
3. Utbetalas ersättning från ansvarsförsäkringen generellt sett till den försäkrade eller direkt till den skadelidande?

Rättsskyddsförsäkring

1. När en försäkrad har ålagts att stå för motpartens rättegångskostnader: erläggs dessa till ombudet, den försäkrade eller direkt till motparten/motpartens ombud?

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Prop. 1975/76:15 *Förslag till trafikskadelag m.m.*

Prop. 1996/97:9 *Ny rättshjälpslag*

Prop. 2000/01:43 *Ändringar i Atomansvarighetslagen*

Prop. 2003/04:150 *Ny försäkringsavtalslag*

Prop. 2012/13:168 *Preskription och information i försäkringssammanhang*

Ds 1993:39 *Ny försäkringsavtalslag*

Ds 2011:7 *Sekretess för finansiella företag*

SOU 1989:88 *Skadeförsäkringslag*

Litteratur

Adlercreutz, Axel: *Avtalsrätt I*, tolfte upplagan, Juristförlaget i Lund, Lund 2002

[Citeras: Adlercreutz: *Avtalsrätt I*]

Bengtsson, Bertil: *Ansvarsförsäkringen och rättspolitikerna I: Uppsatser om skadeståndsansvar och ansvarsförsäkring*, Jure Förlag, Stockholm 2012

[Citeras: Bengtsson: *Ansvarsförsäkringen och rättspolitikerna*]

Bengtsson, Bertil: *Försäkringsavtalsrätt*, andra upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2010

[Citeras: Bengtsson: *Försäkringsavtalsrätt*]

Bengtsson, Bertil: *Försäkringsrätt – Några huvudlinjer*, åttonde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2012

[Citeras: Bengtsson: *Försäkringsrätt*]

Bengtsson, Bertil: *Ny lagstiftning om försäkringspreskription I: Svensk Juristtidning 2014 s. 532*

[Citeras: Bengtsson: *Ny lagstiftning om försäkringspreskription*]

Bengtsson, Bertil & Strömbäck, Erland: *Skadeståndslagen – En kommentar m.m.*, femte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2014

[Citeras: Bengtsson & Strömbäck: *Skadeståndslagen*]

Bengtsson, Bertil & Ullman, Harald & Unger, Sven: *Allehanda om skadestånd i avtalsförhållanden*, andra upplagan, Jure Förlag, Stockholm 2013.

[Citeras: Bengtsson m.fl: *Skadestånd i avtalsförhållanden*]

Dahlman, Christian: *Rätt och rättfärdigande – En tematisk introduktion i allmän rättslära*, andra upplagan, Studentlitteratur, Lund 2010
[Citeras: Dahlman: *Rätt och rättfärdigande*]

Dahlman, Christian & Glader, Marcus & Reidhav, David: *Rättsekonomi. En introduktion*, Studentlitteratur, Lund 2004
[Citeras: Dahlman m.fl: *Rättsekonomi*]

Dennerståhl, Louise: *Ansvarsförsäkring för företag*, tolfte upplagan, Studentlitteratur, Lund 2007
[Citeras: Dennerståhl: *Ansvarsförsäkring för företag*]

Hellner, Jan: *Försäkringsrätt*, andra upplagan, Försäkringsjuridiska Föreningens Publikation Nr 15, Faksimilupplaga, Stockholm 1994
[Citeras: Hellner: *Försäkringsrätt*]

Hellner, Jan & Radetzki, Marcus: *Skadeståndsrätt*, åttonde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2010
[Citeras: Hellner & Radetzki: *Skadeståndsrätt*]

Hellner, Jan & Hager, Richard & Persson, Annina H: *Speciell avtalsrätt II, Kontraktsrätt, andra häftet. Allmänna ämnen*, femte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2011
[Citeras: Hellner m.fl: *Speciell avtalsrätt*]

Johansson, Svante O: *Direktkrav i senare tids rättstillämpning I: Festskrift till Torgny Håstad*, Iustus Förlag, Uppsala 2010, s. 283-297
[Citeras: Johansson: *Direktkrav i senare tids rättstillämpning*]

Johansson, Svante O. & van der Sluijs, Jessika: *Direktkrav enligt den nya försäkringsavtalslagen I: Svensk Juristtidning 2006 s.72*
[Citeras: Johansson & van der Sluijs: *Direktkrav enligt nya FAL*]

Korling, Fredric, Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur, Lund 2013
[Citeras: Korling & Zamboni: *Juridisk metodlära*]

Lehrberg, Bert: *Praktisk juridisk metod*, fjärde upplagan, Iustus Förlag, Uppsala 2001
[Citeras: Lehrberg: *Praktisk juridisk metod*]

Lindell-Frantz, Eva: *Recension – Jessika van der Sluijs, Direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring I: Juridisk Tidskrift 2006/07 s. 957*
[Citeras: Lindell-Frantz: *Recension av van der Sluijs*]

Mellqvist, Mikael: *Obeståndsrätten – En introduktion*, sjätte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2011
[Citeras: Mellqvist: *Obeståndsrätten*]

Mellqvist, Mikael & Persson, Ingemar: *Fordran & Skuld*, nionde upplagan, Iustus Förlag, Uppsala 2011
[Citeras: Mellqvist & Persson: *Fordran & Skuld*]

Nydrén, Birger: *Angående skadelidandes rätt till försäkringsersättning och försäkringsgivarens kvittningsrätt vid ansvarsförsäkring I: Juridisk Tidskrift 1994/95 s. 591*
[Citeras: Nydrén: *Skadelidandes rätt till försäkringsersättning*]

Peczenik, Aleksander: *Juridikens metodproblem*, Almqvist & Wiksell Förlag, Stockholm 1980
[Citeras: Peczenik: *Juridikens metodproblem*]

Ramberg, Jan & Ramberg, Christina: *Allmän avtalsrätt*, nionde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2014
[Citeras: Ramberg: *Allmän avtalsrätt*]

Sandgren, Claes: *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare. Ämne, material, metod och argumentation*, andra upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2007
[Citeras: Sandgren: *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*]

van der Sluijs, Jessika: *Direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring*, Jure Förlag, Stockholm 2006
[Citeras: van der Sluijs: *Direktkravs rätt*]

van der Sluijs, Jessika: *Professionsansvarsförsäkring*, Jure Förlag, Stockholm 2013
[Citeras: van der Sluijs: *Professionsansvarsförsäkring*]

van der Sluijs, Jessika: *Studier i försäkringsrätt*, Jure Förlag, Stockholm 2011
[Citeras: van der Sluijs: *Studier i försäkringsrätt*]

Zackariasson, Laila: *Direktkrav. Om rätt att rikta anspråk mot gäldenärens gäldenär*, Iustus Förlag, Uppsala 1999
[Citeras: Zackariasson: *Direktkrav*]

Zackariasson, Laila: *Svensk rättspraxis – Sakrätt 1982-2001 I: Svensk Juristtidning 2003 s. 753*
[Citeras: Zackariasson: *Svensk rättspraxis 1982-2001*]

Elektroniska källor

Länsförsäkringar Skånes villkor för entreprenadförsäkring, V 965:7.
Hämtad 2014-11-03 från:
<https://secure235.lansforsakringar.se/Villkor/V965-7%2084%20-%2050.pdf>
[Citeras: V 965:7]

Länsförsäkringar Skånes villkor för hemförsäkring, H 14. Hämtad 2014-11-03 från: <http://www.lansforsakringar.se/globalassets/aa-global/dokument/villkor/01644-villkor-hem-old.pdf>
[Citeras: H 14]

Riksbankens omvandlingstabell för särskilda dragningsrätter. Hämtad 2014-10-29 från: <http://www.riksbank.se/sv/Rantor-och-valutakurser/Sok-rantor-och-valutakurser/?g138-SEKSDR=on&from=2014-03-01&to=2014-10-29&f=Day&cAverage=Average&s=Comma#search>
[Citeras: Riksbankens omvandlingstabell för SDR]

Van der Sluijs, Jessika: *Analys: Självtändig direktkravs rätt på gott och ont I: Karnov Nyheter*. Hämtad 2014-09-10 från: <http://juridik.karnovgroup.se.ludwig.lub.lu.se/document/885614/1?versid=322-1-2008>
[Citeras: van der Sluijs: *Självtändig direktkravs rätt på gott och ont*]

Rättsfallsförteckning

NJA 1986 s. 712

NJA 1996 s. 118

NJA 1996 s. 400

NJA 1997 s. 44

NJA 2000 s. 48

NJA 2001 s. 711

NJA 2007 s. 758

NJA 2009 s. 355

NJA 2012 s. 697

NJA 2013 s. 233

NJA 2013 s. 253